

הרב דוד סתיו והרב אברהם סתיו

פגיעה מינית והטרדה מינית בהלכה

- הקדמה
- המעמד ההלכתי של אונס:
- אונס של ערווה; אונס של פנויה
- פגיעה מינית פיזית ללא בעילה
- חדירה לפרטיות (הסתכלות, צילום)
- הטרדה מילולית: ניבול פה; אונאה, הלבנת פנים
- ובושת דברים
- התנהגות הנפגע
- כוונת הפוגע
- סיכום

הקדמה

אחד הנושאים הבעייתיים בעולם המערבי בכלל, ובמדינת ישראל בפרט, הוא נושא ההטרדות המיניות והפגיעות המיניות; חדשות לבקרים מתפרסמות סביבו שערוריות חדשות, חוצות מגזרים, ושאלות אתיות וציבוריות מתעוררות יחד איתן. דמויות רבניות וגופים תורניים (כגון פורום תקנה) עושים רבות לשם טיפול בנגעים אלה אך קולה של ההלכה לגביהם אינו נשמע כל כך בשיח הציבורי. במאמר זה נבקש לבחון את יחסה העקרוני של התורה להתנהלות מינית פוגענית.

המודעות והרגישות לפגיעות מיניות והטרדות מיניות צמחו יד ביד עם המהפכה הפמיניסטית. התנועה למען עצמאותה של האישה ולמען שוויון זכויותיה הובילה להכרה בזכותה הבלעדית של האישה על גופה ומיניותה, ומתוך כך לשלילת הלגיטימציה של התנהגויות גבריות מסוימות שבעבר נחשבו תקינות.¹

1 כפי שכתב השופט אליקים רובינשטיין (במאמרו "משפט ציבורי בחברה מיוסרת" יובל המאה של המזרחי רנן [יצחק אלפסי וגאולה בתי'הודה עורכים, התשס"ב]): "ספק רב אם תיקים הנחקרים

שאלת היחס בין תהליך זה לבין המסורת ההלכתית היא שאלה מורכבת. מחד־גיסא, אפשר לראות בכך נקודת מפגש נדירה בין התנועה הפמיניסטית הפרוגרסיבית לבין תפיסת הצניעות של התורה, שהרי שתיהן כאחת מגבילות את תנועת השחרור המיני שצברה תאוצה באמצע המאה העשרים. מאידך־גיסא, לפנינו שתי מגמות שונות ואף הפוכות במהותן: התנועה הפמיניסטית מבקשת להוציא את האישה מן ה"משבצת" המסורתית שלה, באמצעות הגבלת זכותו של הגבר להתייחס אליה כאובייקט מיני; ואילו התפיסה המסורתית מניחה את דבר קיומו של אלמנט מיני המצוי אצל נשים, ודורשת דווקא מהן להצניע אותו.²

הפער בין נקודות המבט הללו איננו תיאורטי בלבד, ויש לו השלכות מעשיות רבות. אחת השאלות הקשורות בו היא שאלת היחס לפגיעה מינית ולהטרדה מינית: האם ההלכה מכירה בהטרדה כפגיעה באוטונומיה של האישה, וממילא מטילה סנקציות ואמצעי הרחקה על המטריד? או שמא זכות האישה על גופה היא זכות מצומצמת, ועניינן של הלכות צניעות אינו אלא שימור טהרתו הרוחנית של האיש ומעמדן כשל מצוות שבין אדם למקום בלבד?³

המעמד ההלכתי של אונס

אונס של ערוה

כיצד רואה ההלכה יחסי מין המתקיימים בכפייה? התורה עוסקת בהרחבה בסוגים שונים של אונס בפרשת כי תצא (דברים כב, כג-כט):

כי יהיה נֶעֱרַךְ בתולה מארְשָׁה לאיש ומצאה איש בעיר ושכב עמה. והוצאתם את שניהם אל שער העיר ההוא וסקלתם אתם באבנים ומתו...

ונאכפים כיום בנושאים שבינו לבינה, ובודאי הכוללים אלימות, היו נחקרים ונאכפים באותה מידה בעבר". נקודת מפנה סמלית אפשר למצוא בפסק הדין של השופט מישאל חשין בפרשת האונס בשמרת (ע"פ 5612/92 מדינת ישראל נ' אופיר בארי ואח' פ"ד מח(1) 302, 9.12.1993) שבו ביקר חשין את שירו של דן אלמגור "כשאת אומרת לא למה את מתכוונת", ובעקבות הביקורת הוסיף אלמגור בית לשיר: "כשהיא אומרת לא לזה היא מתכוונת". אם בשירים עסקינן, אפשר לציין עוד כמה וכמה דוגמאות פופולריות מן העבר שהיו נחשבות כיום להטרדה מינית, דוגמת "אהבת פועלי בניין" של נעמי שמר.

2 פער זה בא לידי ביטוי מוחשי בהתייחסות להטפה לצניעות: מנקודת המבט המסורתית עידוד נשים לשמור על הלכות צניעות הוא מעשה ראוי לשבח, בעוד מנקודת מבט פמיניסטית (שהיא גם נקודת המבט של החוק בישראל כיום) הערה לאישה על לבוש לא־צנוע עשויה להיתפס כהטרדה מינית.

3 כפי שנראה להלן, מבחינה הלכתית אין הבדל מהותי בין איש לאישה בסוגיה זו (בין ביחס לזהות הפוגע, בין ביחס לזהות הנפגע). אנו נדגים זאת כאן באמצעות מקרה של איש הפוגע באישה הן משום שזו הדוגמה הנפוצה בימינו, הן משום שזוהי הדוגמה שבה דנו רוב המקורות ההלכתיים.

פגיעה מינית והטרדה מינית בהלכה

ואם בשדה ימצא האיש את הנֶעֱרָ המארֶשָׁה והחזיק בה האיש ושכב עמה ומת האיש אשר שכב עמה לבדו. ולנֶעֱרָ לא תעשה דבר אין לנער חטא מות כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה...
כי ימצא איש נֶעֱרָ בתולה אשר לא אֶרְשָׁה ותפשה ושכב עמה ונמצאו. ונתן האיש השֹׁכֵב עמה לאבי הנֶעֱרָ חמשים כסף ולו תהיה לאשה תחת אשר עָנָה לא יוכל שלחה כל ימיו.

קריאה משפטית של פשטי המקראות עשויה ללמד כי התורה אינה מייחסת חומרה רבה למעשה האונס: כאשר מדובר בנערה מאורסה, העונש על יחסים עימה הוא מוות בסקילה, בין באונס בין ברצון; והאונס רק מסיר מהנערה את האחריות למעשה, אך לא מחמיר את עונשו של האיש. גם העונש המוטל על אדם האונס נערה בתולה פנויה הוא מינורי באופן יחסי: תשלום כספי בתוספת החובה לשאת אותה לאישה.⁴ בהקשר זה בולטת העובדה כי מדובר בעונש אזרחי בלבד ללא משמעות פלילית,⁵ כפי שהעיר כבר הרמב"ם בספר המצוות שלו (לא־תעשה שנה):

שהבועל בתולה בין שיהיה מפתה או אונס אינו חייב שום עונש מן העונשים אלא קנס ממון לבד ושישא אותה.

גישה זו, העולה כאמור מפשט הפסוקים, עומדת בניגוד לרוח הדברים המצויה בסיפורי האונס שבתנ"ך: מעשה דינה, מעשה פילגש בגבעה, ומעשה אמנון ותמר. בשלושתם אפשר למצוא את הביטוי החריף "נבלה" ביחס למעשה האונס, וכן ענישה חמורה של החוטא וסביבתו, ולא נראה כי איסורי עריות הם העומדים במוקד המתואר בהם. משלושת סיפורי האונס שבמקרא יש ללמוד כי חומרת המעשה גדולה הרבה יותר מכפי שמשתקף מהעונש המשפטי המוטל על האנס.⁶

חז"ל כבר עמדו על ההשוואה שעשתה התורה בין אונס לבין רצח ("כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש") ולמדו ממנה על דמיון מסוים ברמת החומרה של המעשים (סנהדרין עג ע"א):

4 כעין זה למדנו גם בפרשת משפטים (שמות כב, טו-טז): "וכי יפתה איש בתולה אשר לא ארשה ושכב עמה מהר ימהרנה לו לאשה. אם מאן ימאן אביה לתתה לו כסף ישקל כמֶהָר הבתולת".

5 יש להעיר כי הכללתם של ניאוף ואינוס נערה מאורסה בתחום הפלילי, מבלי שתינתן לבעל סמכות למחול עליהם, היא חידוש של התורה המנוגד לחוקי העמים באותה תקופה. ראו אלכסנדר רופא "דיני משפחה ואישות בספר דברים ובספר הברית" בית מקרא א 19 (התשל"ז).

6 עמד על עניין זה בהרחבה הרב אודי פרומן במאמרו "היחס לאונס במקרא" המופיע בבלוג "הרב של הנפגעים/ות" (goo.gl/qpV7Fg).

מקיש רוצח לנערה המאורסה: מה נערה המאורסה ניתן להצילה בנפשו - אף רוצח ניתן להצילו בנפשו.

כלומר הן ברצח הן באונס יש להציל את הקורבן אפילו במחיר חייו של התוקף.

מהי משמעותה של השוואה זו? אפשר היה להבין שהשוואה נובעת מחומרת העבירה של איסור אשת איש, בלי קשר לממד האונס שמצוי כאן;⁷ אולם בסוגיית הגמרא מבואר שהמוקד איננו חומרת העבירה אלא הפגיעה באישה.⁸ כאשר הגמרא דנה בגדרי הדין, השיקול המרכזי לאורך הדיון כולו הוא עד כמה יש במעשי הבעל כדי "לפוגמה",⁹ ופירש רש"י (שם, עג ע"א, ד"ה לפגמה): "לביישה ולזלזה". משום כך מכריעה הגמרא שכל עוד האישה מקפידה על הפגם, אף אם היא מבקשת שלא יהרגו את האנס, אנו הורגים אותו, משום ש"אפיגמה קפיד רחמנא [=על פגמה הקפיד הקב"ה]" (שם, עג ע"ב).¹⁰ כיוצא בזה כתב בעל ה"שאלות" (פרשת וארא, שאילתא מב): "כיון דקא פגים לה הוה ליה כי דקטלא",¹¹ וביאר הרב חיים דוד הלוי (שו"ת עשה לך רב, חלק ג, סימן לח): "האונס גובל עם רצח נפשה של הנאנסת והרס חייה וחיי משפחתה".¹²

בנוגע לאילו נשים נאמרו דברים אלו?¹³

התורה עצמה מדברת על נערה מאורסה "שחביבה ויעלת חן על הארוס ועכשיו מתגנה עליו" (רש"י, סנהדרין עג ע"ב, ד"ה ולא), אך הגמרא (שם ע"א) הרחיבה את הדין גם לרודף אחר חייבי כריתות.¹⁴ כך פסק גם הרמב"ם (משנה תורה, רוצח ושמירת הנפש,

7 שהרי מהשוואה זו למדה הגמרא בהמשך (שם עד ע"ב): "מה רוצח - יהרג ואל יעבור, אף נערה המאורסה - תהרג ואל תעבור", ודין זה נובע מחומרת איסור גילוי עריות. כך עולה לכאורה מדברי אלה שפירשו את הביטוי "להצילו" כמכוון להצלה מן העבירה; ראו: חידושי רבנו יונה, שם עג ע"א, ד"ה ואלו; יד דוד, שם, ד"ה ואלו.

8 ראו תוספות, שם עג ע"א, ד"ה ומה: "ואם תאמר ומנא לן דאפיגמה קפיד רחמנא דילמא איסורא קפיד...? ובקונטרס פירש לקמן דאפיגמה קפיד מדגלי בהני ולא בעבירות אחרות, ועוד י"ל דאין מושיע לה משמע דאבושתה קפיד קרא".

9 ראו למשל שם עג ע"א: "אי כתב רחמנא 'נערה' - משום דקא פגים לה, אבל 'נער' דלא קא פגים ליה - אימא לא...".

10 אף לדעת רבי שמעון בר יוחאי, המתיר "להציל בנפשו" גם את המבקש לעבוד עבודה זרה, הדבר נובע מכך שהוא "פוגם בגבוה" (שם עד ע"א); וראו גם פסיקתא זוטרותא (כי תצא): "מלמד שכל עונשין שבתורה מצילין אותן בנפשן".

11 וכיוצא בזה בפירוש רס"ג על התורה (דברים כב, כו): "דומה ענינה לאיש אשר יקום על רעהו והכהו ואבד את נפשו".

12 האחרונים דנו האם נוכח השוואה זו יש לחלל שבת לשם הצלת הנאנסת. ראו: שו"ת דברי יציב, ליקוטים והשמטות, סימן לו; תוספת שבת, סימן שלט, ס"ק ו.

13 חשוב להדגיש כי דין זה נאמר גם ביחס לרודף אחר הזכר (משנה, סנהדרין ח, ז).

14 באופן פשוט, גם שם חובת ההצלה נובעת מן הפגם הנגרם לאותן נשים, ולא כפי שחידש בשו"ת אבני נזר (יורה דעה, סימן קכט) כי במקרים אלה ההצלה היא מן העבירה שעובר הבעל.

פרק א, הלכה יא): "והוא הדין לשאר כל עריות חוץ מבהמה", והאחרונים דייקו מלשונו שהוא הדין גם לפנויה נידה.¹⁵ מאידך גיסא, מדברי רש"י (שם, עג ע"ב, ד"ה אפגמה) משתמע שדווקא כאשר "הולד ממזר ונעשית זונה" ישנו פגם המחייב הצלה בנפשו, ואילו בפנויה נידה שבנה אינו ממזר אין פגם כזה.¹⁶

העולה מכל האמור הוא שיש בעבירת האונס פגיעה חמורה בנאנסת, השקולה במונח מסוים לרצח, ומשום כך התירו חכמים "להצילה בנפשו" (כאשר אי אפשר להצילה באמצעים פחות קיצוניים). לדעת הרמב"ם, וכך עולה מפשט הסוגיה, דין זה קיים גם בפנויה נידה וממילא ברוב הנשים הבוגרות בימינו.¹⁷

אונס של פנויה

על רקע זה יש לשוב ולבחון את התייחסותה של התורה לאונס של פנויה טהורה. כפי שראינו לעיל, התורה לא קבעה סנקציה פלילית (כגון מוות או מלקות) על אונס כזה; ועם זאת, דין האונס חורג מדיני נזיקין רגילים. הציווי "לא יוכל שלחה כל ימיו" הוא עונש יוצא דופן וחריג בחומרתו: האיש מחויב למסגרת של נישואין שאין לו מוצא מהם; ובמושגיו של דין התורה משמעות הענישה היא שהאיש והאישה מחליפים תפקידים במערכת היחסים ביניהם. זוהי ודאי פגיעה אנושה במעמדו של אותו אנס ובכבודו - הרבה יותר משלומים ממוניים רגילים - וכך כתב בעל ספר החינוך (מצווה תקנז):

משרשי המצוה כדי ליסר הנבלים מן המעשה הרע הזה, ושלא יהיו בנות ישראל כהפקר, שאם יחשוב האונס למלאת נפשו בה וילך לו יקל בעיניו לעשות כן פעמים הרבה. אבל בדעתו שתהיה קשורה עמו ומוטלת עליו כל ימיו לחיוב שאר כסות ועונה, ואפילו אם יקוץ בה לא יהיה לו רשות לגרשה לעולם, ושיתחייב ליתן לאביה חמשים כסף, מיד באמת יכבוש יצרו וימנע מלעשות הנבלה עם

---

15 מנחת חינוך (מצווה תר): שו"ת דברי יציב, ליקוטים והשמטות, סימן לו. ראו גם שו"ת יביע אומר (חלק ו, יורה דעה, סימן טו, אות ג) בעניין מחלוקת הראשונים האם נידה נחשבת כערווה לעניין דין ייהרג ואל יעבור; ייתכן שיש קשר בין הנושאים - אם כי קשר זה אינו מוכרח. על רקע דברינו לעיל על אודות חשיבות ה"פגם" של האישה, יש לומר שגם בעילה של נידה היא פגם בעבורה, וראו להלן בדיון על פנויה טהורה בימינו.

16 מנחת חינוך, שם; מקנה, קידושין סז ע"ב, ד"ה ולפ"ז.
17 מבחינה מעשית, אפשר שהחייב להצילה בנפשו יתרחב באופן משמעותי משום שהוא קיים גם במקרים מסופקים, ראו Benny Porat, "Lethal Self Defense against a Rapist and the Challenge of Proportionality: Jewish Law Perspective", 26 COLUMBIA JOURNAL OF GENDER AND LAW 123 (2013). לגרסה מקוצרת בעברית ראו בני פורת "הריגת אנס כהגנה עצמית" פרשת השבוע, גיליון 389 (התשע"א) (www.daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/skira.asp?id=187); וראו בסוף הסעיף הבא דברים השייכים גם לכאן.

הקנס הזה. וגם יש בזה קצת תנחומין על העניה המבוישת שתשאר עמו לעולם פן יבישנה איש אחר בדבר הרע שאירע לה, ופקודי ה' ישרים משמחי לב.¹⁸

יש לשים לב כי לפי ספר החינוך, האנס לא פגע רק בנאנסת אלא בתדמיתו ומעמדן של "בנות ישראל" כולן.¹⁹ דברים אלו אמורים דווקא במי שאונס נערה בתולה שגילה פחות משנים עשרה וחצי; לעומת זאת, כאשר מדובר ב"בוגרת" (וקל וחומר בבעולה), הקנס על אובדן הכתולים אינו קיים וכמותו גם החובה לשאת את הנאנסת.²⁰ במקרה כזה, שהוא הנפוץ יותר בימינו, דנה ההלכה באונס כחלק ממכלול דיני הנזיקין שבין אדם לחברו, כמבואר במשנה (כתובות ג, ד) שהוסיפה על תשלומי הקנס גם "בושת", "פגם" ו"צער";²¹ ומסתבר, כפי שכתב הרלב"ג (דברים כב, כח), שבמקרים מסוימים הוועל

18 ראו בדברי הרלב"ג (דברים כב, כח): "לפי שרצה זה האונס לקחת אותה שלא לשם אישות, כי אולי לא יתרצה בזה מצד מעלתו או מצד פחיתותה - עמדה התורה כנגד מחשבתו והכריחה אותו שתהיה לו לאשה".

19 זאת בדומה לעמדתה של קתרין מקינון, המובאת אצל קמיר ("איזו מין הטרדה", להלן הע' 81), שלפיה "הטרדה מינית של אשה מסוימת אינה רק פגיעה בשוויונה, אלא אף חיזוק ההפליה של כל קבוצת הנשים".

20 התורה כלל לא התייחסה למקרה כזה, אולם אפשר למצוא התייחסות כזו בכתבי פילון האלכסנדרוני (החוקים לפרטיהם, ג, סעיף 64; מהדורת מוסד ביאליק, התש"ס, כרך ג, עמ' 100). ואפשר שהם משקפים את האופן שבו מיילאו חכמי התורה שבעל-פה את הפער שהותירה התורה שבכתב: "אם בכוח יחלל איש את כבודה של אישה גלמודה, שנתאלמנה מבעלה או שנפרדה ממנו גרידא, פטור יהיה מעונש מיתה, הואיל ועבר עבירה קלה מן הניאוף, השווה בערך למחציתו. אבל יואשם על שחשב ליפים ביותר את הדברים המחפירים ביותר: אלימות, עלבון, הפקרות, עזות מצח. בית הדין יקבע מה עליו לסבול או לשלם". אפשר לראות בדברי פילון כי אונס כזה כלול לדעתו במסגרת הדין הפלילי: הוא מושווה לניאוף, ובית הדין יכול לקבוע שעל האיש "לסבול" ולא רק "לשלם".

21 בשו"ת הרי"ף (סימן לט) מפורש שגם לנערות בעולות "יש להן על האונס דין הבושת כדין כל המבייש את חבריו". אולם הרמב"ם (משנה תורה, נערה בתולה, פרק ב, הלכה י) כתב ש"כל בת שאין לה קנס כך אין לה לא בושת ולא פגם", ומדבריו משתמע שהוא קושר את מכלול התשלומים לאובדן הכתולים (ראו ביסוס של שיטתו בסוגיית הגמרא אצל רונית עירשי "אינוס נשים פנויות: בין חז"ל לרמב"ם שנתון המשפט העברי כח 171 [התשע"ה-התשע"ו]). בעל ספר החינוך (מצווה תקנז), ה"טור" (אבן העזר, סימן קעז), ה"בית יוסף" (שם) והמהרש"ל (ים של שלמה, כתובות, פרק ג, סימן ח) השיגו על דברי הרמב"ם ותמיהו מה הטעם לפטור את הוועל מתשלומי בושת. "ערוך השולחן" (אבן העזר, סימן קעז, סעיף כב) הציע שהבושת הנזכרת במשנה נובעת מכך שכאשר תינשא, הנאנסת תימצא ללא כתולים ולכן בושת זו אינה שייכת כאן. עוד יש ליישב על פי דברי האחרונים שהבחינו בין אונס לבין דיני חובל רגילים (ראו להלן).

אולם בדברי הרמב"ם עצמו (שם, הלכה ח) מבואר שיש בושת גם באונס של בעולה (כפי שדייקו: בית שמואל, סימן קעז, ס"ק א; מנחת חינוך, מצווה סא; שו"ת שואל ומשיב, מהדורא רביעאה, חלק א, סימן כה; קהלות יעקב, כתובות, סימן לג, אות ב. ועיין אור שמח, נערה בתולה, פרק א, הלכה ט), ומסתבר (כפי שכתב בשו"ת בנין ציון, סימן קנח) שהרמב"ם התכוון לפטור רק מתשלומי הבושת המיוחדים לאובדן הכתולים (וכדברי "ערוך השולחן" הנזכרים), ולא להפקיע את כל ההיבטים של צער ובושת הכרוכים בבעילה, שהרי כפי שהעיר המהרש"ל (שם), לא יעלה על הדעת שאדם המסיר את בגדה של אישה ומתחייב בתשלומי בושת (שולחן ערוך, חושן משפט, סימן תכ, סעיף לד), יפקע חיובו אם ימשיך ויאנוס אותה.

"ישלם גם כן שבת ורפוי, אם קרה שיצטרך לה זה מפני צער השכיבה".²²

האם מלבד החיוב הממוני חל על האונס גם איסור פלילי?²³ במקרה רגיל של אדם החובל בחברו, מתלווה לחיוב התשלומים איסור "לא יוסיף" האוסר על הכאה של אדם מישראל;²⁴ לכאורה הוא הדין גם למקרה של אונס, הנכלל תחת הקטגוריה של חבלה (לעניין תשלומי בושת ופגם). כך עולה מדברי ה"תוספות ישנים" (כתובות לב ע"א, ד"ה ועוד: "אטו בושת לאו חובל הוא"), וכך כתב גם בשו"ת אבני נזר (אבן העזר, סימן פז): "נראה שיש לאו דלא יוסיף במאנס בתולה כמו בכל חובל".²⁵

אולם מדברי הרמב"ם דייקו האחרונים שאין באונס איסור "לא יוסיף",²⁶ והם ביארו את הדבר במגוון דרכים. ה"מנחת חינוך" (מצווה מט) התלבט האם בעילה נחשבת כמעשה "הכאה",²⁷ ונטה להבחין בין בעולה לבין בתולה (שנעשית בה חבלה פיזית ניכרת). טיעון אחר הציגו ר' שמעון שקופ וה"חזון איש" ולפיו מכיוון שמטרת האנס לא הייתה לצער ולהכאיב, אלא לשם הנאה, אין מעשיו בגדר "חובל";²⁸ אלא שראוי לבחון סברה זו מחדש נוכח המחקרים האחרונים על היחס בין התשוקה המינית לבין דחפים אלימים העומדים בבסיס המוטיבציה של תקיפות מיניות.²⁹ כיוון שלישי, מהותי יותר, הציג הרב ישראל עקב פישר (אבן ישראל, חובל ומזיק, פרק ד, הלכה טז):

22 ושלל כדברי ה"שיטה מקובצת" (כתובות לט ע"א, ד"ה מתני'): "תנא מניינא למעוטי שבת ורפוי דאע"ג דחלתה מחמת השרת בתולים אינו נותן אלא שלשה דברים אלו ולא דמיא לשאר חבלות" (ראו ברכת אברהם, כתובות לט ע"א, ד"ה מתני' המפתה). ראו גם איילת השחר, כתובות לב ע"א, ד"ה וצ"ע. אפשר ששאלה זו קשורה גם לשאלת הזיקה בין בושת לבין קנס שהתבארה בהע' הקודמת.

23 מלבד, כמובן, הציוויים הכלליים על "ואהבת לרעך כמוך", איסור אונאה ועוד על זו הדרך, וראו להלן. משנה תורה, חובל ומזיק, פרק ה, הלכה א.

24 כך נטה לומר באופן פשוט גם ה"חזון איש" (חושן משפט, סימן יט, אות ב), וראו להלן.

25 ראו: תרומת הכרי, סימן תכד; אמרי משה, סימן מא; ועוד אחרונים שיובאו להלן. לדעת הרמב"ם (משנה תורה, חובל ומזיק, פרק ד, הלכה ט) החובל בחברו ביום הכיפורים משלם תשלומי נזיקין רגילים אף שעבר עבירה שיש בה חיוב מלקות (חבלה ביום הכיפורים), משום ש"בפירוש ריבתה תורה חובל בחבירו לתשלומין". למרות זאת פסק הרמב"ם (שם, נערה בתולה פרק א, הלכה יא) שאם אדם אנס נערה האסורה עליו והתרו בו - הוא פטור מתשלומים; ומכאן שאונס אינו כלול בגדרי "חובל" רגילים שבהם חידשה התורה שמשלם אף שעובר על "לא יוסיף" ומשום כך משלם גם אם עובר במקביל על איסורים נוספים.

27 ר' שמואל רוזובסקי נטה להכריע "דביאה לית לה תורת מעשה חבלה" (חידושי ר' שמואל, בבא קמא, סימן ד).

28 ראו: חידושי ר' שמעון שקופ, כתובות, סימן נב, אות א; שם, סימן נט, אות ג; חזון איש, חושן משפט, סימן יט, אות ה; שם, אבן העזר, סימן קלה, אות ה; וכך כתב גם הגרי"ש אלישיב בהערותיו, כתובות לב ע"ב.

29 ראו למשל: Joanna Jamel, "An exploration of rapists' motivations as illustrated by their crime scene actions: Is the gender of the victim an influential factor?", 11(3) JOURNAL OF INVESTIGATIVE PSYCHOLOGY AND OFFENDER PROFILING 276 (2014). סיכום בהיר של הנושא אפשר למצוא באתר Wikiversity בכתובת goo.gl/UomCMi.

שדה העומדת למרעה הבהמות, אפילו נכנסה בהמה ואכלה אינה חייבת מדין שן המזיק ואינו גובה מעידית משום דהשדה עומדת לכך למרעה הבהמות לאו מזיק הוא. הכא נמי באשה דדרכה ליבעל ועומדת לכך, אלא דהוא אנס שלא ברצון האשה או אביה... וכל חיובו הוא מצד שמחסר ממון או לה או לאביה.

כלומר האישה - בדומה לשדה מרעה - עומדת ומוכנה באופן עקרוני להיבעל;³⁰ ולפיכך הבעילה אינה דומה לחבלה שהיא דבר שהנחבל לא חפץ שיקרה לו אי פעם. משום כך, האנס אינו נחשב כחובל אלא כמי שנהנה בלי רשות ועליו לשלם.³¹ כך כתב ה"לבוש מרדכי" (בבא קמא, סימן מג):

דחובל מקרי דוקא דבר שאין בדרכה להיות כך אז הוא חובל, אבל דבר שדרך שיהיה ורק השינוי משום שנעשה שלא ברצונה או דבר אחר זה לא הוא חובל.³²

נראה כי יש לחלוק על הנחת המוצא הבסיסית של פוסקים אלו, משום הנערה עומדת אומנם לקיים חיי אישות ברצון ובאהבה עם האיש שבו תבחר (או שאביה יבחר בעבורה) ואיתו תקים בית ומשפחה, אך אין היא עומדת להיאנס על ידי איש זר. אין כלל מקום להשוואה בין הבושת והצער הכרוכים באונס לבין התחושות האמורות ללוות חיי אישות תקינים; ולמעשה כבר הגמרא (כתובות לט ע"ב) עמדה על כך שצער הבעילה כלל אינו דומה ליחסים מרצון.³³

אם דבריהם של אחרונים אלה, הצורמים לאוזן המודרנית, מבטאים נכונה את שיטת הרמב"ם, הרי שהיא משקפת מציאות שונה לחלוטין מהמציאות המוכרת לנו ויש בכך כדי להסביר את היעדרה של סנקציה פלילית על עבירת אינוס פנויה. לפי גישה זו, אין הבדל מהותי בין יחסי אישות של אישה עם בעלה לבין יחסי מין הנכפים עליה בידי אנס. בשני המקרים, באישה הפסיבית נעשית פעולה הראויה לה, ואין מקום להעניש

---

30 ראו לשונו של הרמב"ם במורה הנבוכים (חלק ג, פרק מט [מהדורת שוורץ, התשס"ג]): "מכיוון שכל נערה בתולה עשויה להינשא לכל מי שיזדמן, לא מוטל על מי שפיתה אותה אלא לשאתה לאשה, מפני שהוא ראוי לה".

31 לפי גישה זו, ובניגוד לגישות הקודמות, לא חל באונס גם האיסור הכללי להזיק.

32 כך כתב גם ה"קהלות יעקב" (כתובות, סימן לג, אות ב). ביטוי נוסף להבחנה זו הוא העובדה שהרמב"ם (משנה תורה, חובל ומזיק, פרק ה, הלכה ו; נערה בתולה, פרק ב, הלכה יג) הבדיל בין נזק וצער של חובל רגיל, הנחשבים כקנס (אם הודה - פטור), לבין פגם וצער של אנוסה (חייב גם אם הודה). ה"אור שמח" (חובל ומזיק, שם) ביאר שתשלומי חובל הם עונש על הפגיעה באדם ואילו תשלומי אנוסה הם על הרווח הממוני שנמנע ממנה בעתיד (ראו: קהלות יעקב, שם; שיעורי הגרי"ד, בבא קמא ה ע"א).

33 הבחנה דומה הובאה בשם הרב יוסף שלום אלישיב (משכן ישראל, חלק ב, עמ' מ) בהקשר של יחסים בין איש לאשתו, ראו אבוא ביתך: שאלות ותשובות בענייני זוגיות ומשפחה (התשע"ח), פרק כא.

פגיעה מינית והטרדה מינית בהלכה

בחומרה יתרה את מי שעושה זאת נגד רצונה.³⁴ למותר לציין כי גם אם אי-פעם התקיימה בעם ישראל מציאות חברתית כזו, אין היא מצויה כלל בימינו ולפיכך אין היא רלבנטית כיום.³⁵

יתר על כן, יש להוכיח מדברי הרמב"ם עצמו שגם אם אין איסור "חובל" באונס, יש בו איסור תורה של גזל. כאשר הסביר הרמב"ם את חטאו של שכם בן חמור במעשה דינה, כתב (משנה תורה, מלכים, פרק ט, הלכה יד): "ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה, שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנוהו", וביאר הרא"ש בפירושו לתורה (בראשית לד, לא): "שגזל את דינה ועשה בתוליה הפקר". גם ה"מנחת חינוך" (מצווה לה) כתב שבן-נח שאנס חייב מיתה משום גזל,³⁶ ובאופן פשוט איסור זה קיים באותה מידה גם בישראל.³⁷ גם אם האנס איננו נחשב כחובל, הוא נחשב כמי שגזל את גופה וחירותה של הנערה,³⁸ ועווננו חמור עד כדי כך שבן-נח חייב על כך מיתה.³⁹

לסיום נקודה זו, יש מקום להציע הצעה נוספת על דרך האפשר. לאורך הדיון עמדנו על הפער בין יחסה המחמיר של התורה לאונס של ערווה לבין יחסה המקל (באופן יחסי) לאונס של פנויה; וראינו כי אי אפשר להסביר פער זה רק בחומרת העבירה של עריות וכי הוא קשור ב"פגם" הנוצר במהלך האונס. אפשר שמשמעות הפגם קשורה להבחנה שעשינו קעת: בחברות מסוימות פנויה טהורה נתפסה כאישה הראויה לביאה ולנישואין (ובכלל זה "נישואי חטיפה"),⁴⁰ מבלי שהדבר יפגע בה באופן מהותי; בעילה של ערווה, לעומת זאת, היא מעשה שאינו ראוי לה והוא נתפס כפגיעה חמורה בה ובכבודו.

---

34 כפי שציינה רונית עיר-שי (לעיל הע' 21): "בסביבה תרבותית שבה המיניות לא נתפסה כמרכיב חשוב בזהות... ובנוסף - אוטונומיה גופנית לא הייתה ערך, אין לצפות שאונס ייחשב כעבירה חמורה במיוחד".

35 יתר על כן, מדברי חז"ל והראשונים שגיננו בחריפות אונס של אישה על ידי בעלה, עולה בבירור שגם אם זו הדרך הנכונה בהבנת הרמב"ם אין היא הולמת את דברי חז"ל והפוסקים גם יחד. ראו על כך בספרנו **אבוא ביתך**, לעיל הע' 33. בין השאר הובאו שם דבריו של שו"ת דברי יציב (אבן העזר, סימן עז) שכתב שגם אונס של אישה על ידי בעלה "אסור מהתורה והוי כחבלה".

36 כך משתמע גם מפירושו ראב"ע על המילים "ותמלא הארץ חמס" (בראשית ו, יא): "בגזל ועשק, וקחת גם הנשים בחזקה"; וראו גם לשון ה"מאירי" (בית הבחירה, סנהדרין נז ע"א, ד"ה הגניבה): "הגניבה בכלל הגזילה היא וכן נח נהרג עליה בין שגנב או גזל או אנס ממון בין שגנב או שגזל או אנס נפשות כמו שביארנו בשכ"ם".

37 כך כתב גם בשו"ת מחנה חיים (חלק א, סימן סה): הוא החריג מאיסור זה את היחסים שבין אישה לבעלה.

38 ולפיכך תשלומי הצער הם תשלומי ממון רגילים ולא קנס בעלמא, משום שהאנס נחשב כאילו גזל ממנה את הצער.

39 מלבד זאת נראה שאונס כלול במסגרת האיסור הכללי להזיק, שעל מקורותיו ואופיו האריכו האחרונים. על מושג זה והופעותיו בתנ"ך ראו יוסף פליישמן "היבטים חברתיים ומשפטיים בפרשת שכם ודינה (בראשית לד)" שנתון לחקר המקרא והמזרח הקדום יג 141 (התשס"ב).

נראה אם כן שהמציאות של אונס בימינו, על השלכותיה הנפשיות והתדמיתיות, אפילו כשמדובר בפנויה טהורה, קרובה במהותה לאונס של ערווה.⁴¹

בין אם נחיל על אונס של פנויה את איסור "לא יוסיף", בין אם לאו, ודאי כי בימינו יש להתייחס למעשה זה בחומרה רבה יותר מבעבר. רק בשלהי המאה התשע-עשרה, ובעיקר החל מאמצע המאה העשרים, נחשפה חומרת ההשלכות הנפשיות של פגיעות מיניות; השלכות הכוללות בין השאר סיכון גבוה - באופן יוצא דופן - להידרדרות לפשע או לאובדנות.⁴² הפוסקים כבר כתבו, בהקשרים שונים, כי סכנה נפשית דומה מבחינה הלכתית לסכנה גופנית;⁴³ וממילא במציאות המוכרת לנו, הפגיעה הנפשית הנלווית לאונס מצדיקה כל פעולה שתמנע מהאנס לבצע את זממו.⁴⁴ אף אם לא לכך התכוונה התורה, נראה כי בימינו ניתן לומר שהאנס הוא כמי שקם על רעהו ורוצחו נפש לכל דבר ועניין.

ביטוי לגישה זו מצוי בדברי הפוסקים המובאים בספר "נשמת אברהם",⁴⁵ סביב האיסור "למסור ישראל ביד עכו"ם".⁴⁶ בשם הרב אליעזר וולדנברג הובא שם, ביחס לאב האונס את בתו, כי "אפילו אילו לא היתה ערווה עליו, גם כן היה מותר למסור... דבכאן הרי פוגע על ידי כך בגופה ובנפשה". ביחס למורה הפוגע מינית בילדים נמסר שם בשם הגרי"ש אלישיב כי "אין הבדל בין נערים ונערות, כי מדובר בכל אופן על פגיעה נפשית חמורה וכן סכנה לרבים";⁴⁷ וכך כתב על מקרה דומה גם הרב יצחק זילברשטיין (חשוקי

41 ראו את דברי פילון (לעיל הע' 20) שהתייחס לגרושה ואלמנה כמקרה הקרוב בחומרתו לניאוף עם אישה נשואה. אפשר שטעם הדבר קרוב להצעתנו, היינו שדווקא נערה בתולה נחשבה, בתקופות מסוימות, כמי שבין כה וכה עומדת להינשא, לא תמיד על פי בחירתה החופשית.

42 סיכום תמציתי של מחקרים רבים בנושא זה ראו במאמרה של ענת גור "השלכות נפשיות ארוכות טווח בנושאים נפגעות תקיפה מינית" (goo.gl/KFnuzG).

43 סיכום ממצה ראו במאמר "מקצת היבטים הלכתיים בסוגיית פגועי נפש" עלון בית הלל 12 (התשע"ז) (goo.gl/bg9MQm).

44 דברים אלה נכונים בוודאי כשמדובר באונס של פנויה נידה (שה"פגם" שלה הוכר כשקול לרציחה כבר על ידי חז"ל), אך גם כשמדובר בפנויה טהורה נוכח ההערכה הריאלית כי בימינו מדובר בפגיעה שכדי להימנע ממנה עשויה הנערה להיאבק עד מוות. אכן יש לעיין האם עצם הסיכון לאובדנות מצדיק הריגה של האנס ואיזו רמת סיכון תגדיר אותו כרודף. בני פורת (לעיל הע' 17) העיר כי מפסקי דין של המשפט הישראלי עולה שהתגוננות מפני אונס מוגדרת כהגנה עצמית המתירה הריגה של האנס.

45 הרב אברהם סופר אברהם נשמת אברהם (מהדורה שנייה, התשס"ז), חלק ד, חושן משפט, סימן שפח, ס"ק א.

46 על איסור זה בהקשר שלנו ראו גם הרב אריה כץ "הגשת תלונה במשטרה על הטרדות" אמנות עתיך 115 [עמ' 81] (התשע"ז). במאמר זה התיר הרב כץ את הפנייה למשטרה מכמה וכמה סיבות הנוגעות לדיני "מוסר", מבלי לדון בהיבטים המיוחדים הטרדה מינית.

47 כך כתב גם הרב אשר וייס ("מסירה לשלטונות של מי שחשוד בהתעוללות בילדים" ישורון טו [עמ' תרנו] (התשס"ה)): "הפגיעה בילדים היא לפעמים נוראה עד שכל ימיהם נושאים הם איתם פצעים נפשיים... אם מותר למסור את הרגיל להכות, בודאי מותר למסור את אלה".

חמד, כתובות מב ע"א): "מורה כזה עלול לסכן את שלום הילדים והוא קרוב לפיקוח נפש".⁴⁸ כל גוף ציבורי וכל אדם פרטי חייב אם כן לפעול לשם מניעת פגיעה מינית מכל סוג שהוא - מדין "לא תעמוד על דם רעך".⁴⁹

פגיעה מינית פיזית ללא בעילה

ראינו לעיל שהתורה התייחסה בחומרה רבה לאונס של ערווה ואסרה גם אונס של פנויה; אך מה בדבר פגיעות מיניות מינוריות יותר? כאשר מדובר בפגיעה חמורה, העשויה להותיר צלקות נפשיות משמעותיות, ודאי שדינה כדין אונס כפי שהתבאר לעיל;⁵⁰ אך מהו מעמדה ההלכתי של פגיעה "קלה" יותר, כגון מגע בעל אופי אינטימי באישה נגד רצונה ("מעשה מגונה")?⁵¹

תיאור של פגיעה מינית באישה אפשר למצוא בכמה מקומות בדברי חז"ל. את הפסוק "ויגש גחזי להדפה" (מלכים ב ד, כז), המתאר כיצד התייחס גיחזי לאישה השונמית, דרשו חכמים במוכן של מגע בעל אופי אינטימי: "אחזה בהוד יפיה, מלמד שנתן ידו על גבי דדיה".⁵² כמו כן, לגבי אישה שנשבתה על ידי נוכרים, סבר ר' דוסא שאין הם חשודים לאנוס אותה אך הם נוהגים להתעלל בה באופן מיני (כתובות לו ע"ב; רש"י, שם, ד"ה מפני).

---

48 הרב זילברשטיין התלבט כיצד לנהוג כאשר אין ראיות ברורות על התנהגותו של המורה. ראו גם: שו"ת משנה הלכות, חלק טז, סימן נח; "קונטרס דם רעך" - בענין דיווח לרשויות על התעוללות בילדים" *ישורון* טו [עמ' תרלד; תרלד]; Steven H. Resnicoff, "Jewish Law and the Tragedy of Sexual Abuse of Children: The Dilemma within the Orthodox Jewish Community", 13(2) RUTGERS JOURNAL OF LAW AND RELIGION 1 (2012).

49 וכן מדין השבת אבדה; ראו במאמרו הרב יעקב אריאל "סמכות הנהגה ציבורית בענייני מוסר (פורום תקנה)" תחומין לא 181 (התשע"א): "גם הטרדה, הפוגעת בפגיעה נפשית, פוצעת את נפש הנפגע ומקבילה לחבלה גופנית". על סמכותם של גופים ציבוריים בתחום זה ראו גם במאמרו של הרב יהושע שפירא "טיפול הנהגה ציבורית בפוגעי מין (פורום תקנה)" תחומין לו 281 (התשע"ז); ובדברי המבוא של הרב צבי גרטנר לקונטרס "דם רעך", לעיל הע' קודמת.

50 אף הפוסקים שנזכרו בסוף הסעיף הקודם לא דרשו דווקא יחסים מלאים כדי להגדיר את סכנת הפגיעה כפיקוח נפש.

51 בתורה לא מצאנו ענישה על הטרדה גופנית שלא כוללת בעילה ממש, אף שבחוקי אשור יש עונש חמור גם למי שמנשק אשת איש. ראו גרשון מלבר "עבירת האינוס ועבירות מיניות אחרות במשפט העברי ובמשפט האנגלי" (עבודה לשם קבלת תואר דוקטור, האוניברסיטה העברית, התש"כ), עמ' 9. ראו גם דבריו שם, עמ' 66: "אין המשפט העברי מכיר בנסיון בתור עבירה, ואילו המשפט האנגלי רואה בכך עבירה ממשית".

52 פרקי דרבי אליעזר, פרק יג; וכעין זה בגמרא, ברכות י ע"א.

הפרשייה ההלכתית המובהקת המתארת פגיעה מינית עוסקת דווקא במקרה של אישה שפגעה בגבר (דברים כה, יא-יב):⁵³

כי ינצו אנשים יחדו איש ואחיו וקרבה אשת האחד להציל את אישה מיד מכהו ושלחה ידה והחזיקה במְבַשְׂיו. וקצַתה את כפה לא תחוס עינך.

הגמרא (בבא קמא פו ע"א) למדה מפסוקים אלה את דין תשלומי בושת;⁵⁴ ומקור נוסף לדין בושת מצוי בדרשת הספרא (אמור, פרשה יד, פרק כ, אות ג) על הפסוק "ואיש כי יתן מום בעמיתו" (ויקרא כד, יט):

אין לי אלא בזמן שנתן בו מום, מנין צרם באזנו, תלש בשערו, רקק והגיע בו הרוק, והעביר טליתו ממנו, ופרע ראשה של אשה בשוק? תלמוד לומר: "כאשר עשה כן יעשה לו".

הפשטת בגד המיועד לצניעות, כמו כיסוי ראש של אישה, נחשבת אם כן כבושת; כך מבואר גם במשנה (בבא קמא ח, ו) וכך נפסק להלכה.⁵⁵

עם זאת, מכוח כמה סיבות נדמה כי אין בדין בושת כדי למצות את מלוא משמעותה של הפגיעה המינית. ראשית, לדעת רבים מן הפוסקים אין כלל דין תשלומי בושת כאשר האירוע התרחש שלא בפני אנשים אחרים.⁵⁶ שנית, השלכותיה של הפגיעה המינית רחבות הרבה יותר מן הבושה הנלווית לה. במקרים רבים פגיעה מינית גורמת נזקים (קצרי טווח וארוכי טווח) שעליהם יש להשית גם תשלומי שבת, ריפוי ולעיתים גם נזק, בעקבות ההלכה המחייבת את "המבעית את חבריו" (באמצעות מעשה פיזי) עד שהלה "חלה מן הפחד", לשלם על הנזקים הנפשיים שנגרמו לזולת בדיוק כמו על פגיעה גופנית.⁵⁷

---

53 ראו ילקוט שמעוני, פרשת כי תצא, רמז תתקלח: "אנשים אין לי אלא אנשים, איש עם אשה, ואשה עם איש, אשה עם אשה מנין, ת"ל יחדו מכל מקום". מדרש דומה מובא בהקשר אחר בספרי (דברים, פיסקא רפו).

54 זאת בניגוד לספרי (דברים, פיסקא רצו) שלמד מכאן את דין "רודף" מתוך הנחה שבאחיזת המבושים יש סכנת נפשות. יצוין כי הרמב"ם (משנה תורה, רוצח ושמירת הנפש, פרק א, הלכה ז; שם, חובל ומזיק פרק א, הלכה ט) הביא להלכה את שני הפירושים. עוד יש להעיר כי זוהי פעם נוספת שבה אנו מוצאים זיקה בין פגיעה מינית לבין רציחה.

55 משנה תורה, חובל ומזיק, פרק ג, הלכה ב; שולחן ערוך, חושן משפט, סימן תכ, סעיף לד.
56 כך כתבו תלמידי רבנו יונה (שיטה מקובצת, כתובות סה ע"ב): "אם ביישה בסתר לית להו ולא מידי שאין שם בושת כלל", ואילו ה"תוספות" (שם, ד"ה בזמן) חלקו עליהם וכתבו שיש גם בושת "בינו לבינו" (וראו גם תוספות הרא"ש, שם, ד"ה בזמן). מדברי הרמב"ם (משנה תורה, חובל ומזיק, פרק ה, הלכה ז) נראה שאין משלמים על בושת שבסתר, וכן כתב הראב"ד (שם, פרק ב, הלכה ב).

57 ראו שולחן ערוך, חושן משפט, סימן תכ, סעיף לב. כיוצא בזה כתב הרב יעקב אפשטיין (שו"ת חבל נחלתו, חלק טז, סימן נב): "נראה שמדין תורה חייבים בתשלום ריפוי על פגיעה מינית"; וכן הרב יהודה

פגיעה מינית והטרדה מינית בהלכה

סעיף נוסף שמסתבר מאוד לחייב בו, גם בפגיעות קלות יותר, הוא סעיף הצער - שהרי האירוע גרם ללא ספק צער לנפגע;⁵⁸ אלא שכבר העיר ה"פתחי חושן" (חלק ו, פרק יא, הע' לב) כי "לא מצינו תשלומי צער נפשי, כשם שלא מצינו תשלומין במצער בדברים".⁵⁹ נמתין עם ההשוואה לצער דברים עד לסעיף העוסק בהטרדה מילולית, ולעת עתה נדגיש כי גם אם אין אב נזיקין ברור שמכוחו יש לחייב את הפוגע באופן הנזכר, ודאי שחכמים ראו פגיעות כאלו בחומרה רבה.

גם כאן אפשר להוכיח את הדבר מתחום היחסים שבין איש לאשתו. בנידון זה קבעה הגמרא (נדרים כ ע"ב) שבאופן עקרוני מותר לבני זוג לקיים מגוון צורות של יחסים אינטימיים; אולם הראשונים הבהירו כי ההיתר נאמר דווקא כשהאישה "מתרצית עמו לדעתה" (בעלי הנפש, שער הקדושה), ואילו כאשר היא אינה רוצה בכך - גם אם היא מוכנה לתשמיש עצמו - העושה מעשים המנוגדים לרצונה נקרא "חוטא" (טור, אבן העזר, סימן כה).⁶⁰ מדין זה יש ללמוד בקל וחומר שאסור לאדם לבצע מעשים מיניים באישה או אישה זרים שלא מרצונם. מקור אחר הממחיש נקודה זו מצוי בדברי המשנה (בבא קמא ח, ז; וראו בגמרא, שם צב ע"א) המלמדת כי המצער אדם "אין נמחל לו עד שיבקש ממנו", והראיה לכך היא מאבימלך שלקח את שרה לארמונו וצריך היה לפייס את אברהם ואת שרה.⁶¹

סילמן ("בענין דיווח לרשויות על התעללות בילדים" ישורון כב [עמ' תקפח [התש"ע]) שהורה כי יש לחייב את הפוגע לשלם על "הוצאות הטיפול הפסיכולוגי הנצרך", והוסיף שלשיטת הרמ"א (שאין גובים תשלומי ריפוי בזמן הזה) יש "ללחוץ עליו בפרסום הרחקה" עד שישלם. כך הובא גם בשם הרב יעקב אריאל (יערב שיחי [התשע"ח] עמ' 300): "בעבר רפואת הנפש לא היתה כל כך במודעות, אבל כיום אנחנו מודעים יותר לעובדה שריפוי נפשי נחוץ יותר מריפוי פיזי". יש להדגיש כי גם אם אין כאן "נזק" המחייב בתשלומים, עדיין אפשר לחייב את תשלומי הריפוי, בדומה למי ששינה את צבע עורו של חברו, שחייב להשיבו לצבעו המקורי אף שאין במעשיו משום "נזק". ראו: שולחן ערוך, חושן משפט, סימן תכ, סעיף י; פתחי חושן, חלק ו, פרק יא, הע' לג.

58 סעיף מדויק יותר, הקיים במשפט הישראלי אך איננו קיים בדין התורה וגם לא ברוב שיטות המשפט האחרות, הוא סעיף ה"פגיעה באוטונומיה". ראו אברהם וינרוט "פיצוי בגין פגיעה באוטונומיה של האדם" פרשת השבוע, גיליון 443 (התשע"ד) (www.daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/skira). (asp?id=244).

59 כך קבעו גם יובל סיני ובנימין שמואלי "הגיעו מים עד נפש" - דרכי התמודדות עם התעללות בבן-זוג בדיני הנזיקין, בדין הפלילי ובדיני המשפחה - הצעת מודל חדש-ישן" מאזני משפט ו 273 (התשס"ז): "נזק נפשי שאיננו בושט, אינו מוכר מעיקרו של הדין העברי".

60 ראו אבוא ביתך, לעיל הע' 33, פרק כא.

61 אומנם הפיוס שאותו מתארת הגמרא נעשה בפני אברהם, שמטבע הדברים החזיק את ההון המשפחתי וניהל אותו, אך הפיצוי ניתן בפירוש גם בעבור שרה כלשון הפסוק (בראשית כ, טז): "ולשרה אמר הנה נתתי אלף כסף לאחיק הנה הוא לך כסות עינים".

חדירה לפרטיות (הסתכלות, צילום)

עד כה עסקנו ברמות שונות של פגיעות פיזיות, שלרוב הן העומדות במוקד דיני נזיקין של התורה; אך מה בדבר פגיעות שאינן כוללות מגע? ישנם שני סוגים עיקריים של דרכי פגיעה כאלו: הסתכלות והטרדה מילולית. גם את ההסתכלות יש לחלק לשתי פעולות אפשריות: א. הצצה במקומות המכוסים (ובכלל זה צילום והפצת תמונות פרטיות). ב. הטרדה על ידי נעיצת מבטים.

הסרת בגדו של אדם אחר בלא רצונו היא הדוגמה המובהקת ביותר ל"בושת" המחייבת בתשלום; אך מה הדין במקרה שבו אדם הסיר בעצמו את בגדיו (או את חלקם) במקום מוסתר ואדם אחר מציץ ומסתכל בו?

לפי פשטי המקראות, זה בדיוק היה חטאו של חם (בראשית ט, כא-כב): "וישת מן היין וישכר בתוך אהלה. וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ"; וכך התפרש החטא גם בפסיקתא זוטרתא (שם): "וירא - מדעתו ומרצונו, שהיה לו להעצים עיניו ולא עצם".⁶² אולם הפירוש המקובל בדברי חז"ל הוא שחם שכב עם אביו או סירס אותו (סנהדרין ע ע"א).⁶³

במשנה (בבא בתרא ג, ז) נאמר: "לא יפתח אדם לחצר השותפין פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון", ובגמרא (שם נט ע"ב) מבואר שהוא הדין לחצרו של אדם יחיד. בהמשך הסוגיה (שם ס ע"א) מובא מקור הדין:

וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו, מה ראה? ראה שאין פתחי אהליהם מכוונין זה לזה, אמר: ראויין הללו שתשרה עליהם שכניה.

הרמב"ן (חידושים, שם נט ע"א, ד"ה ומסתברא) הדגיש שגם אם האדם שתק כשפתחו חלון לחצרו, אין זו "חזקה" המאפשרת את השארת החלון. כדי לנמק את דבריו מנה הרמב"ן שלושה איסורים הכרוכים בחדירה לצנעת הפרט:

לא אמרו חזקה בנזקין אלא בנזקי ממון... אבל קוטרא ובית הכסא שהוא עצמו ניזוק ומצטער בהם אין להם חזקה... והוא הדין וכל שכן בהיזק ראייה דנזקי אדם באדם הוא, אי משום עין רעה אי משום לישנא בישא אי משום צניעותא.⁶⁴

62 כך פירשו גם ראב"ע, רד"ק ופרשנים נוספים.

63 כך פירש רש"י על התורה (שם).

64 הרמב"ן מוסיף וכותב: "ועוד, דאפילו מחל הניזק, כיון דודא אסור הוא למזיק להזיקו בראיה ולהסתכל בו לדעת... על כרחנו ונאמר לזה סתום חלונך".

פגיעה מינית והטרדה מינית בהלכה

הרמב"ן מונה שלוש סיבות אפשריות לכך שהיזק ראייה ייחשב כנזק: עין רעה, לשון הרע, וצניעות.⁶⁵ נדון בגורמים אלו אחד לאחד (שלא על פי הסדר).

הטעם השני שמציע הרמב"ן הוא מדין "לשון הרע"; ובכך הוא מחדש כי איסור "לשון הרע" לא נאמר רק כאשר מעבירים מידע פוגעני לצד שלישי, אלא גם כאשר האדם נחשף באופן אישי למידע (או למראה) שחשיפתו איננה נעימה לזולת. חידוש זה מנוסח בבהירות בשו"ת הלכות קטנות (חלק א, סימן רעו): "נראה שיש איסור לבקש ולחפש מסתוריו של חברו ומה לי לא תלך רכיל לאחרים או לעצמו"⁶⁶; וכעין זה כתב גם ה"קהלות יעקב" (בבא בתרא, סימן ה): "כל המציץ בחצר חברו בשעה שהוא עושה מילי דצניעות ומתבייש בזה, הרי זה צערא דגופא"⁶⁷.

יסוד ה"צניעות" שבדברי הרמב"ן יכול להתפרש בשתי דרכים. אפשרות אחת, העולה באופן פשוט מן ההקשר של דבריו, היא שכוונתו לאיסור לפגוע בצניעת הפרט. הזכות "להצטנע" היא אכן פינה בסוגיות של היזק ראייה,⁶⁸ ונראה שהרמב"ן הבין שפגיעה בפרטיות נחשבת כהיזק ישיר לגוף האדם. אפשרות שנייה היא שהצניעות איננה זכות של האדם אלא חובה המוטלת על החברה כדי שתהיה ראויה להשראת שכינה, כפי שעולה מפירושה של הגמרא לברכת בלעם. ואכן, הרמ"ה (יד רמ"ה, בבא בתרא, פרק ג, אות רפ) למד מדרשה זו "דבהא איסורא נמי איכא משום צניעותא דנשי"⁶⁹. אומנם מדבריו משתמע שהאיסור קשור להיבטים של הרהור וקרבה לעריות (ומשום כך

---

65 הרשב"א (חידושים, שם, ד"ה אמר) השמיט את היסוד הראשון וכתב: "אילו יש בו היזק ראייה לעולם אין לו שעור דגירי שאין אדם סובלן הוא וכקוטרא ובית הכסא וקשה מינייהו אי משום צניעותא אי משום לישנא בישא". ראו גם מאמרו של הרב אברהם בן-חיים "בדין פתיחת חלון מול חלון ופתח מול פתח ובגדר דין היזק ראייה" מקבציאל לג [עמ' תלא (התשס"ח)], שביאר את דברי הרמב"ן באופן הבא: "על ידי ההבטה עליו כשהוא בתוך ביתו או בחצרו מזיקים לגופו בשלושה דברים, נזק צער ובושת: א. הוא יזק בחבלתו או בחוסר הצלחתו על ידי עינא בישא. ב. הוא מצטער בלבו בחושבו על המסתכל בו שיכול לילך ולספר את אורחותיו הנסתרים לאחרים, וזהו לישנא בישא. ג. הוא מתבייש ממלבושו ומתנועותיו שבביתו ובחצרו, וזה משום צניעותא".

66 ראו הרב נחום רקובר ההגנה על צניעת הפרט (התשס"ו), עמ' 283-284.

67 הרחבה של עיקרון זה לעניין האזנות סתר ראו בפסק הדין של הרב שלמה דיכובסקי שנדפס בפד"ר יד 321 (כ"ב תמוז תש"נ) ועובד למאמר "האזנות סתר" תחומין יא 299 (התשנ"א); ובמאמרו "האזנות סתר" תורה שבעל פה לו [עמ' נח (התשנ"ה)]. גישה מחמירה אף יותר ראו אצל הרב אליעזר שנקולבסקי "האזנת סתר" המעיין לז(ד) 45 (תמוז התשנ"ז).

68 ראו בבא בתרא נט ע"ב - ס ע"א.

69 אולם רבנו גרשום (בבא בתרא ס ע"א, ד"ה שלא) פירש: "שלא היו מכוונים זה כנגד זה - מפני היזק ראייה".

התייחס דווקא לצניעות של נשים) אך אפשר גם שמדובר בחובה מהותית יותר של שמירת גבולות צנעות הפרט.⁷⁰

שני האיסורים הללו קיימים דווקא כאשר אדם מציץ אל תוך מקום פרטי ונסתר; אך האם יש מקום לאסור נעיצת מבטים חודרנית גם ברשות הרבים? שמא כאשר האדם יוצא לרחוב הוא מפקיר את עצמו לחלוטין למבטי העוברים והשבים? כאן רלבנטי האיסור השלישי שמנה הרמב"ן: "עין רעה". מקור הדברים נמצא בגמרא (בבא בתרא ב ע"ב) שהורתה: "אסור לאדם לעמוד בשדה חבירו בשעה שהיא עומדת בקמותיה", ופירש רש"י (שם, ד"ה אסור): "שלא יזיקנו בעין רעה". אף שהרמב"ם השמיט אסור זה וטען שאלו "דברי חסידות" בלבד,⁷¹ הוא נפסק להלכה ב"טור" (חושן משפט, סימן שעח) וב"שולחן ערוך" (שם, ה):

ואפילו בראייתו, אם יש בו היזק לחבירו אסור להסתכל בו. לפיכך אסור לאדם לעמוד על שדה חבירו בשעה שעומדת בקמותיה.⁷²

באופן פשוט, עניינו של דין "עין רעה" הוא שהסתכלות בממון חברו "דרך קנאה ושנאה" עשויה להזיק לו באופן על-טבעי;⁷³ אולם מלשון ה"שולחן ערוך" מבואר שזהו עיקרון כללי שלפיו כל הסתכלות מזיקה אסורה. כיוצא בזה כתב ר' יעקב סקילי (מתלמידי הרשב"א) בספר תורת המנחה (פרשת משפטים, דרשה כה): "ובלא תחמוד תלוי כל היזק שיבא לאדם מחברו על ידי ראיית העין"; ובהמשך דבריו יישם עיקרון זה גם על אדם המסתכל באישה וחושק בה, וכתב ש"הכל המחשבה עולה ושורף ומכלה ומשחית לדבר הנחמד וגם לחומד".

70 כך העלה הרב חגי דביר "להציץ בעולם שאינו שלו" - עיון אקטואלי בסוגיית היזק ראייה" נתיבה ב 26 (התשע"ב), אולם נראה שדיוקיו בלשון הרשב"א והרמ"א אינם מוכרחים כלל. אפשר ששאלת היכולת למחול על צנעת הפרט כרוכה בשאלת היכולת למחול על בושת. הרב יוסף מרכוס "האם רשאי אדם לבזות עצמו?" תחומין כו 262 (התשס"ו) תלה זאת בשאלה אם הביוש פוגע רק ברגשותיו של האדם או גם בצלם אֵלוהים שבו; וראו גם מאמרו של הרב איתמר ורפהטיג "השתתפות בתכנית טלוויזיה אתגרית" תחומין כו 270 (התשס"ו). עוד על המשמעות הרעיונית של דין היזק ראייה הנלמד מברכת בלעם ראו אצל הרב ישראל סמט "עין טובה" - על היזק ראייה" אסופות ב 27 (התשע"ב).

71 כמבואר בתשובתו לחכמי לוניל המובאת ב"מגדל עוז" (שכנים, פרק ב, ד"ה תשובה). חשוב להדגיש שייטכן כי הרמב"ם מודה שיש איסור בהסתכלות על האדם עצמו באופן שיש בו אי-נעימות, ודווקא את סברת "עין רעה" בנוגע להסתכלות בממונו לא קיבל כהלכה גמורה.

72 יש להעיר שה"בית יוסף" (שם) למד את האיסור להסתכל בחברו "מדין הרחוקת היזק ראייה", וכן כתב הגר"א (ביאור הגר"א, שם, ס"ק יג). מדבריהם מבואר שדין היזק ראייה כולל גם איסור הסתכלות ולא רק מניעה של אפשרות ההסתכלות.

73 ראו מגן אבות לרשב"ץ, פרק ב, משנה יא.

פגיעה מינית והטרדה מינית בהלכה

הרחבה של היקף האיסור מצויה גם בדבריהם של הפוסקים האחרונים, כגון "שולחן ערוך הרב" (הלכות נזקי ממון, סעיף יא) שכתב: "ואין צריך לומר שאסור להסתכל בחבירו בענין שיש לחוש שיזיקנו בעין רעה"⁷⁴, והוסיף שכאשר מדובר בהסתכלות שעשויה להפריע לחבר היא אסורה "אפילו רואהו ושותק לו, שמא מתבייש לומר לו". למותר לציין כי מציאות זו של שתיקה הנובעת מאינעימות רוחת בתחום ההטרדה המינית; ומסתבר כי גם כאשר ההתנגדות לנעיצת המבט איננה נובעת מחשש לעין רעה, אלא מתחושות לא-נעימות הנגרמות ממבט שמקובל להתייחס אליו כפוגעני, הוא כלול באיסור.⁷⁵

בהקשר זה מסתבר שיהיה צורך להבחין - הבחנה דקה אך מהותית - בין סוגים שונים של מבטים. הבחנה כזו אפשר למצוא בדברי הרמב"ם (משנה תורה, איסורי ביאה, פרק כא, הלכה ג) שהתיר לאדם להסתכל באישה פנויה כדי לראות "אם היא נאה בעיניו, ישאנה", אך סייג את ההיתר וכתב "אבל לא יסתכל דרך זנות".⁷⁶ באופן פשוט דבריו נאמרו מצד דיני הצניעות של האיש, אך יש ללמוד מהם על סוג מבט מסוים שהוא "דרך זנות" וממילא עשוי לפגוע במי שאינה מעוניינת בכך.

בדברינו עד כה התבססנו על דברי הרמב"ן שמנה שלושה היבטים של נזק הגוף הכרוכים בהסתכלות, והסיק זאת מן ההלכה המורה שאי אפשר למחול על פתיחת חלון כנגד חלון וכי דין חזקה איננו שייך במקרה זה.⁷⁷ אך הרמב"ם (משנה תורה, שכנים, פרק ז, הלכה ו) חלק על דברי הרמב"ן וכתב שאם פתח אדם חלון כנגד חצר חברו, והלה מחל לו, המחילה תקפה; כך פסק גם ה"שולחן ערוך" (חושן משפט, סימן קנד, סעיף ז) ואף הרמ"א (שהביא את דעת החולקים) הודה שכך יש לנהוג למעשה. האחרונים הסבירו כי לדעת הרמב"ם "הראיה מצד עצמה אין עושה בהן היזק אלא שגורמת היזק, כגון שחבירו לא יעשה עסקיו בחצר מכח שבוש ממנו" (סמ"ע, סימן שעח, ס"ק ז); כלומר פתיחת

74 ראו דברים ברוח זו ב"קיצור שולחן ערוך" (סימן קפג, סעיף ו) ובשו"ת שלמת חיים (עניינים שונים, סימן קיז).

75 לכאורה אי אפשר ללמוד מהלכה המבוססת על תפיסה על-טבעית למבט שיש בו הטרדה נפשית. שתי תשובות בדבר: א. איננו יודעים מהי בדיוק "עין רעה" - אפשר שאכן נגרם נזק רוחני מכל מבט חומד, ואפשר שמלכתחילה כוונת חכמים הייתה לאותה פגיעה שכיום אנו מגדירים בשפה נפשית-פסיכולוגית. ב. עיקר חידושם של חכמים הוא בכך שייטכן לאסור הסתכלות במרחב הציבורי כאשר הדבר פוגע בזולת. על בסיס זה אין מניעה להרחיב את מושג הפגיעה לסוגים שונים של צער שעל חשיבותם למדנו בתחומים אחרים כגון בדין אונאת דברים (וכדלקמן).

76 בביאור גדרי הבחנה זו דן הרב שלמה אבינר גן נעול (מהדורה שלישית, התשע"ב), חלק ג, פרק יג, הע' 178.

77 זוהי גם נטיית הרשב"א. ראו: שו"ת הרשב"א חלק ב, סימן קסה; חלק ג, סימן קס; שם, סימן קעא; וכן הרב רקובר, לעיל הע' 66, עמ' 287-290.

החלון פוגעת באפשרות השימוש בחצר, ומשום כך דינה ככל פגיעה ממונית והיא ניתנת למחילה.⁷⁸

אולם גם לפי שיטה זו, חל איסור על ההסתכלות עצמה, כפי שפסק הרמ"א (חושן משפט, סימן קנז, סעיף ז) בשם הרשב"א:

אבל הוא אסור לעמוד בחלון ולראות בחצר חבירו, כדי שלא יזיקנו בראייתו, ובזה איסורא קא עביד ולא מהני ליה חזקה, וזה יוכל בעל החצר למחות בו.⁷⁹

יש לשים לב כי אין מדובר רק באיסור שבין אדם למקום, מדין "צניעות", אלא בזכות אישית המאפשרת לבעל החצר "למחות".

המחלוקת, אם כן, איננה על עצם האיסור לפגוע בצנעת הפרט, אלא על הזווית שמבעדה נבחנים דיני שכנים: לדעת הרמב"ן, עניינם של דיני שכנים הוא הרחבה של איסור ההסתכלות עד לכדי מניעה של אפשרות ההסתכלות; ואילו לדעת הרמב"ם איננו מרחיבים את איסור ההסתכלות אלא מיישמים את זכות השימוש של האדם בחצרו.⁸⁰ יש מקום להשוות בין שתי הגישות הללו לבין שתי גישות משפטיות, הישראלית והאמריקנית, בנוגע לסוגיית ההטרדה המינית: במשפט האמריקני מעוגן איסור ההטרדה בחוק האוסר הפליית עובדים על בסיס מין; במשפט הישראלי, לעומת זאת, האיסור מוגדר כפגיעה בכבוד האדם וחירותו.⁸¹ בדומה לכך, הרמב"ם מדגיש את הפגיעה בחופש השימוש של האדם בחצרו, כתוצאה מן ההסתכלות של השכן, ואילו הרמב"ן מתמקד בעצם הפגיעה שבהסתכלות.⁸²

לסיום נקודה זו נציין כי חכמים הגבילו לא רק את ההסתכלות על אדם זר, אלא גם את הסתכלותו של איש באשתו, וכך אמרו (נידה יז ע"א):

אסור לו לאדם שישמש מטתו ביום, שנאמר ואהבת לרעך כמוך. מאי משמע? אמר אביי: שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו.

78 אבן האזל, שכנים, פרק ב, הלכה טז; קהלות יעקב, בבא בתרא, סימן ה; הרב רצון ערוסי "צנעת הפרט במשנת הרמב"ם" שערי צדק ו 56 (התשס"ה). ראו גם: חזון יחזקאל, בבא בתרא, פרק א, הלכה ה; חידושי ר' שמעון שקופ, בבא בתרא, סימן א; הרב רקובר, לעיל הע' 66, עמ' 277-280.

79 הרב רצון ערוסי (לעיל הע' קודמת), ביקש לדייק כך גם מלשון הרמב"ם.
80 ראו קהלות יעקב (לעיל הע' 78): "והסוברים דמהני חזקה להיזק ראייה, כנראה דסברי דבכל חצר יכול להזהר במילי דצניעותא".

81 ראו: אורית קמיר "איזו מין הטרדה? האם הטרדה מינית היא פגיעה בשוויון או בכבוד האדם?" משפטים 317 (התשנ"ח); הנ"ל, "זה מטריד אותי": לחיות עם החוק למניעת הטרדה מינית (התש"ע), פרק שמיני: מהי הטרדה מינית על פי גישות שונות, עמ' 149-160.

82 עם זאת, יש להדגיש שגם לדעת הרמב"ם יש איסור על עצם ההסתכלות, בניגוד לגישה האמריקנית (בתחילת שנות השבעים) הבוחנת רק את ההשלכות על חופש העיסוק של הנפגע.

מבלי להיכנס לפרטיה של הלכה זו, נציין שעולה ממנה כי גם כאשר הדבר נעשה בהסכמה יש להימנע ממצבים שבהם ההסתכלות בגופו של אדם אחר עשויה להביכו ולצערן.⁸³

הטרדה מילולית

עסקנו עד כה בשלושה סוגים של פגיעה מינית: אונס, פגיעה פיזית והסתכלות. הראינו התייחסויות לשלושת הסוגים במקורות, ונדמה גם כי לפי המוסר הטבעי הפשוט מדובר במעשים הראויים לגינוי ולענישה. אולם החוק הישראלי אוסר גם התבטאויות מילוליות הנחשבות כהטרדה: "הצעות חוזרות בעלות אופי מיני"; "התייחסויות חוזרות המופנות לאדם, המתמקדות במיניותו"; "התייחסות מבזה או משפילה המופנית לאדם ביחס למינו או למיניותו";⁸⁴ והוא תקף בכל מצב שבו המוטרד "הראה למטריד כי אינו מעוניין" בהצעותיו או בהתייחסויותיו.⁸⁵ איסור רחב כזה (בעל השלכות פליליות) הוא פחות אינטואיטיבי ואיננו נובע בהכרח מתפיסתו המוסרית של האדם הממוצע.⁸⁶ יש לבחון אפוא כיצד רואה ההלכה סוגיה זו.

כבר בתנ"ך אפשר למצוא הטרדות מילוליות משני הסוגים שהזכרנו לעיל: הצעה חוזרת, והתמקדות במיניות. הצעה חוזרת של בעל מרות אפשר למצוא במעשה אשת פוטיפר (בראשית לט, י):⁸⁷ "ויהי כדברה אל יוסף יום יום ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה",⁸⁸ והצעה הכרוכה בהתייחסות מינית אפשר אולי למצוא במגילת שיר השירים (ז, א): "שובי שובי השולמית, שובי שובי ונחזה בך". על פי חז"ל, פסוק זה נאמר על ידי האומות המבקשות לפתות את הרעיה לבגוד בדודה,⁸⁹ ואכן בהמשכו מופיעים תיאורים

---

83 אומנם הדברים נאמרו במערכת יחסים זוגית שבה יש חשיבות יתרה לכך שאחד מבני הזוג לא יתגנה בעיני האחר (ראו קידושין מא ע"א), אך מסתבר שעיקרון זה נכון גם במציאויות נוספות.

84 סעיף 3 לחוק למניעת הטרדה מינית, התשנ"ח-1998.

85 שם.

86 כפי שטענו מרדכי קרמניצר וליאת לבנון "האיסור הפלילי על הטרדה מינית: קידוש האמצעי ומחירו" **שערי משפט** ב 285 (התשס"א): "המטריד אינו מודע לכך שהתנהגותו המבודדת עלולה לפגוע בפגיעה עמוקה בכבוד האישה".

87 עמד על כך אביעד הכהן במאמרו "על עבירות מין ואיסור הטרדה מינית" **פרשת השבוע**, גיליון 188 (התשס"ה) (www.daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/188-2.htm); וראו גם מאמרו "על איסור הטרדה מינית, תפצון האישה וביזוי כבודה", שם, גיליון 277 (התשס"ז) (www.daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/277-2.htm).

88 אומנם בהמשך הסיפור עברה אשת פוטיפר למעשים פיזיים.

89 ראו: במדבר רבה, פרשת במדבר, פרשה ב, סימן ד; תנחומא, במדבר, סימן יא; שיר השירים רבה, פרשה ז, אות א.

פיזיים מפורטים (שם, ב-ג): "חמוקי ירכיך כמו חלאים מעשה ידי אמן, שררך אגן הסהר". תיאורים כאלו, של פלג גופה התחתון של האישה, אינם מופיעים בדברי הדוד לרעייתו אלא דווקא בדברי המבקשים לפתותה.⁹⁰ כל הדוגמאות הנ"ל, אפשר שיש בהם כדי ללמד על יחס שלילי לתופעת ההטרדה, אך אין בהם איסור חד־משמעי ועוד נותר לנו לברר האם אכן יש איסור כזה.

ניבול פה

דיבור לא־צנוע בנושאים שבינו לכינה נכלל באופן פשוט באיסור ניבול הפה,⁹¹ כפי שנאמר בגמרא (שבת לג ע"א; כתובות ח ע"ב):

הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה, אלא כל המנבל פיו אפילו חותמין עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה - הופכין עליו לרעה.

כיוצא בזה נאמר במדרש (ויקרא רבה, קדושים, פרשה כד, אות ז): "ולא יראה בך ערות דבר - זה נבול הפה";⁹² והרמב"ן בפירושו לתורה (ויקרא יט, ב) כלל איסור זה בציווי "קדושים תהיו".

מהו טעמו של איסור ניבול הפה ומהם גדריו?

ייתכן שמדובר באיסור על התעסקות בנושאים מיניים כדי לא להגיע להרהורי עבירה, כפי שכתב בעל ה"משנה ברורה" (שער הציון, סימן תקס, ס"ק כה): "איכא איסורא בשירי עגבים ודברי נבלות, דקא מגרי יצר הרע בנפשיה".⁹³ אך מלשונם של חז"ל ומדברי הראשונים נראה כי מדובר באיסור מיוחד המתקיים דווקא בדיבור.

ב"מורה הנבוכים" (חלק ג, פרק ח [מהדורת שוורץ, התשס"ג]) כתב הרמב"ם:

---

90 כפי שהעיר הרב יובל שרלו אחריו נרוצה (התשס"ג), עמ' 110-112.
91 "ניבול" פירושו "ביזוי", כמו "בן מנבל אב" (מילון בן־יהודה, ערך נבל), ואילו "נבלות" פירושה "ערוה", כמו "ועתה אגלה את נבלתה לעיני מאהביה" (שם, ערך נבלת).
92 בספר חרדים (מצוות לא־תעשה, פרק ד) הובאה דרשה זו מן הזוהר ונלמד ממנה שניבול הפה אסור מן התורה.

93 כיוצא בזה כתב המהרש"א (חידושי אגדות, עבודה זרה כ ע"ב, ד"ה ואמר רוח): "שאם אינו עוסק בדברי תורה רק בדברים בטלים ונבול פה עם חבריו ביום שהוא הדבור הרע יבא לידי הרהור בלילה". ראו גם: מגיד מישרים, פרשת בחקותי ("שהזכירו דבר נבלות הפה ולא יכולת להתעכב מלהרהר"); ושו"ת הלכות קטנות, חלק א, סימן קנט ("שאלה - דבור שבלשון א' הוא מנוול ובמקום אחר אין בו דופי. תשובה - יאמרו הרהור אסור דבור מותר ובכלל נבלות הפה והדיבור המאוס הוא כי א"א בהוציאו מפיו שלא יבא לידי הרהור"). מאידך־גיסא ראו בדברי ר' צדוק הכהן מלובלין (ספר הזכרונות, מצות פריה ורביה, פרק ב): "ולא ידבר דיבורים המביאים לידי הרהור (מלבד שיש בזה איסור דניבול פה שיתבאר במקומו)".

פגיעה מינית והטרדה מינית בהלכה

כי הדיבור בלשון הוא מסגולות האדם ומתת-חסד שהוענקה לו ובה נתייחד... ולא ראוי שמתת-חסד זאת, אשר ניתנה לנו לשם השלמות כדי שְנִלְמַד וְנִלְמָד, תשמש לגרוע שבחסרונות ולחרפה המושלמת... וכל מי שמשתמש במחשבתו או בדיבורו לסיפור מסיפורי אותו חוש שהוא חרפה לנו, לחשוב על משקה או משגל יותר מהדרוש, או לחבר על זאת שירים, לוקח את מתת החסד שהוענקה לו ומשתמש ונעזר בה כדי להמרות את פי מעניק החסד ולהפר את ציווייו.

כיוצא זה כתב רבנו יונה (שערי תשובה שער ג, אות רכט) שלימד כי המנבל פיו "מחלל כלי השכל אשר הוא יקר מכל כלי חמדה";⁹⁴ כלומר ניבול הפה עניינו חילול וביזוי כוח הדיבור של האדם בכך שהוא מנוצל לעניינים נמוכים.

המשותף לשתי הגישות שהצגנו עד עתה הוא שלפיהן מדובר באיסור בעל אופי אישי, בין אדם למקום, ובפשטות אין הוא מצדיק מחאה מצד השומעים או מצד המושא של ניבול הפה.⁹⁵ אולם הרמח"ל ב"מסילת ישרים" (פרק יא) מציג גישה אחרת:

נבול פה הוא ערותו של הדיבור ממש, ומשום זנות הוא שנאסר ככל שאר עניני הזנות.

כבר הרמב"ם כלל באיסור קרבה לעריות פעולות של "רמיזה וקפיצה", שחוק וקלות ראש;⁹⁶ אך הרמח"ל מוסיף על כך ומורה שדיבור בעל תוכן מיני נחשב כמעשה של זנות.⁹⁷ ממילא, כאשר דיבור כזה נעשה שלא לרצונו של הנמען, יש מקום לראות בו כפייה של יחסים בעלי אופי מיני.⁹⁸

פן נוסף של האיסור עולה מתוך דברי הרמב"ם (משנה תורה, דעות, פרק ה, הלכה ד) וראשונים נוספים שכתבו שאסור לאדם לנבל את פיו אפילו במהלך היחסים עם אשתו; אף שבאותו זמן הוא אמור דווקא לדבר ולהתנהל באופן שיעורר את "תאוותו ותאוותה"

---

94 כיוצא בזה כתב בספר מוסר ודעת (הלכות דעות, פרק ב): "כי הוא מטנף ומתעיב כלי הדבור אשר במ בחר ה' לשרתו ולקדשו ולברך בשמו"; וכעין זה גם ב"חידושי אגדות" למהר"ל (שבת לג ע"א, ד"ה אמר): "שחוטא בדבר אשר הוא צורת האדם, במה שהאדם חי מדבר והוא מנבל פה אשר נחשב צורת האדם".

95 כפי שהדגיש המהר"ל (חידושי אגדות, כתובות ח ע"ב, ד"ה הכל): "אין הדבר גנאי לחבירו, רק החטא הוא מפני הדבור עצמו, ואפשר שאפי' אם היה מוציא דבר נבלה בינו ובין עצמו היה חטא, דלא דמי ללשון הרע".

96 מניין המצוות הקצר, לא-תעשה שנג; פירוש המשנה, סנהדרין ז, ד; משנה תורה, איסורי ביאה, פרק כא, הלכה ב.

97 ראו שו"ת מהרש"ם, חלק ז, סימן רטו: "דברי פריצות כאלו שמשחקת עם בחורים בדברי עגבים וניבול פה קרובים להביא לידי זנות".

98 כבר בגמרא (שבת לג ע"א) נאמר שגם מי ש"שומע ושותק" עובר על האיסור, וממילא כאשר אדם נמצא במעמד שבו קשה לו למחות, הרי שהמנבל את פיו כופה עליו השתתפות בסיטואציה בעייתית.

(ספר הרוקח, הלכות תשובה, סימן יד) כדי שהיחסים יהיו "ברצון שניהם ובשמחתם" (משנה תורה, שם)!

נראה ללמוד מכך שמוקד האיסור איננו עצם העיסוק במיניות, לא משום הרהור ולא משום קרבה, אלא אופי העיסוק. רבנו יונה (שערי תשובה, שער ג, אות רכט) תיאר את המנבל את פיו כמי ש"עזב והניח הבושה והצניעות שהן המדות הידועות לזרע הקדש, והלך על שבילי עזות פנים". המנבל את פיו מפקיע את המיניות מן המרחב האינטימי והופך אותה לנושא גם ומוחצן; ואת הסיטואציה העדינה והקדושה של כלה הנכנסת לחופתה הוא מכתים במבטו המחפיץ והיצרי. בכך אין הוא פוגע רק בנפשו שלו, והוא מזהם את המרחב הציבורי בכלל ואת מושא דיבורו בפרט.⁹⁹

ביטוי לשני היבטים אלו של ההטרדה המילולית, האישי והציבורי, אפשר למצוא בגמרא במסכת סנהדרין (עה ע"א):

מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת, והעלה לבו טינא, וכאו ושאלו לרופאים ואמרו אין לו תקנה עד שתבעל. אמרו חכמים: ימות, ואל תבעל לו. תעמוד לפניו ערומה? ימות ואל תעמוד לפניו ערומה. תספר עמו מאחורי הגדר? ימות ולא תספר עמו מאחורי הגדר.

פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי שמואל בר נחמני. חד אמר: אשת איש היתה, וחד אמר: פנויה היתה.

בשלמא למאן דאמר אשת איש היתה, שפיר; אלא למאן דאמר פנויה היתה, מאי כולי האי? רב פפא אמר: משום פגם משפחה. רב אחא בריה דרב איקא אמר: כדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות.

בגמרא מבואר שהן בסיפור מאחורי הגדר (שבאופן פשוט עניינו דיבור בעל אופי מיני)¹⁰⁰ הן בעמידה בפניו ערומה יש "פגם משפחה", במובן הפרטי, ופגיעה חברתית בצניעותן של בנות ישראל כולן. מן הגמרא עולה כי כל אחד משיקולים אלו עשוי לדחות אפילו פיקוח נפש,¹⁰¹ ומכאן יש ללמוד בקל וחומר שאסור לאדם לבצע פעולות אלו נגד רצון האישה.

99 דוגמה נאה לכך מספרות העולם אפשר למצוא בספר עלובי החיים לויקטור הוגו, כאשר מריוס נוטש בזעם את בית סבו לאחר שהאחרון התלוצץ באופן גס ורדוד על הקשר בין מריוס לארוסתו.

100 ראו שו"ת דברי יציב, חושן משפט, סימן עט.

101 ראו שו"ת שלמת חיים (אבן העזר, סימן מט) שכתב כי לולא שיקולים אלו חייב אדם להראות את חפציו לחברו במקרה של פיקוח נפש.

אונאה, הלבנת פנים וכושת דברים

דין ניבול פה המחיש את כוחו של דיבור בעל אופי מיני לייצר קשר של זנות ואווירה מחפיצה, אולם איסור זה עניינו הגדרת האופי הראוי של היחס למין בחברה, ואין הוא מתייחס ישירות לפגיעה בזולת.¹⁰² הבסיס ההלכתי לאיסור שבין אדם לחברו בהטרדה מילולית הוא כפול: אונאת דברים וכושת דברים.

נאמר בפרשת בהר (ויקרא כה, יז): "ולא תונו איש את עמיתו", ודרשו חכמים (בבא מציעא נח ע"ב): "באונאת דברים הכתוב מדבר". בהסבר האיסור כתב הרמב"ם (ספר המצוות, לא־תעשה רנא): "והוא שנאמר לו מאמרים יכאיבוהו ויכעיסוהו"; וכן כתב רבנו יונה באגרת התשובה (יום ג, כלל ד): "אסור לצער כל איש מישראל בין בדברים בין במעשה".¹⁰³ על כך עלינו להוסיף כי פעמים רבות יש בהטרדה מינית ניצול של חולשה, הנובעת מהבדלי מין¹⁰⁴ או מעמד - מעבר לצער שקיים בסוגים נוספים של דיבור לא־נעים.

ניצול כזה הוא ממהותו של איסור האונאה, כפי שכתב הרש"ר הירש (ויקרא כה, יז):

יש צד שווה בין אונאת דברים לבין אונאת ממון: בשתיהן המאנה מנצל את חולשת חברו לרעתו: את חוסר בקיאותו בטיב הסחורה או את רגישותו הנפשית.¹⁰⁵

במקרים רבים עשויה ההטרדה לגרום גם תחושות קשות של כושה והשפלה, מלבד צער וכעס;¹⁰⁶ ומשום כך המטריד עובר גם על איסור הלבנת פנים, שעניינו הכלמת אדם מישראל (משנה תורה, דעות, פרק ו, הלכה ח).¹⁰⁷ חז"ל השווו את דין המלביץ פנים ברבים

---

102 ואכן, לשיטתה של קתרון מקינון, מן ההוגות הפמיניסטיות הבולטות בארצות הברית, העוול העיקרי בהטרדה המינית הוא היחס הבעייתי כלפי נשים בחברה - שאותו משמרת ההטרדה. ראו קמיר, "איזו מין הטרדה" (לעיל הע' 81); וכן את ביקורתם של קרמניצר ולבנון (לעיל הע' 86) על נקודה זו.

103 רבנו יונה פירש (שם) כי המילה "אונאה" היא מלשון "צער", וכן כתב ב"שערי תשובה" (ג, כד), וראו לישונו של ספר החינוך (מצווה שלח): "שלא נאמר לישראל דברים שיכאיבוהו ויצערוהו".

104 בהקשר זה יש להזכיר גם את דברי הגמרא (בבא מציעא נט ע"א) כי חובה על האדם להיזהר יותר באונאת אשתו מפני "שמותר שדמעתה מצויה אונאתה קרובה". לדעת המהר"ל (חידושי אגדות, שם, ד"ה לעולם) הכוונה היא לאשתו דווקא; ואילו לדעת הסמ"ע (סימן רכח, ס"ק ה) הכוונה היא לכל אישה.

105 דיון בשאלה האם איסור אונאה חל דווקא על סוגים מסוימים של צער או על כל צער, ראו אצל הרב יעקב לנגסנר **שערי אונאה** (התשס"ו), סימן א.

106 ראו Violence against women: an EU-wide survey - main results (European Union, Agency for Fundamental Rights, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014), pp. 114-115.

107 על שאלת היחס בין איסור הלבנת פנים לבין איסור אונאת דברים ראו **אנציקלופדיה תלמודית**, כרך ט, ערך הלבנת פנים, סעיף א.

לדין שופך דמים (בבא מציעא נח ע"ב), ויש בכך כדי להרחיב את ההשוואה שראינו לעיל בין פגיעה מינית לבין רציחה.¹⁰⁸

האם מלבד האיסור שבהטרדה מילולית יש גם חיוב לפצות את הנפגע?

שאלה זו יש לשאול גם ביחס לסוגים אחרים של הטרדה שנזכרו לעיל, שאינם כוללים מגע גופני. במשנה (בבא קמא ח, ו) נאמר שאדם חייב לשלם אם "רקק והגיע בו רוקו", ולמד מכך ר' יוסי בר אבין (ירושלמי ח, ו; בבלי, שם צא ע"א) שדווקא בושת הכרוכה בפגיעה פיזית מחייבת בתשלום, ואילו "ביישו בדברים פטור מכלום". בטעם הפטור מעונש על דיבורים כתב הרמב"ם (מורה הנבוכים, חלק ג, פרק מא [מהדורת שוורץ, התשס"ג]):

הקלקול הנגרם על ידי כל יתר הלאווין שאין בהן מעשה מועט, וכן אי־אפשר להיזהר מהם, בגלל היותם דיבורים. ואילו [היה עונשם מלקות] לא היו האנשים מפסיקים (לספוג) מלקות בגבם במשך כל הזמן.¹⁰⁹

אולם בתשובת רב שרירא גאון, שהובאה על ידי הרא"ש (בבא קמא, פרק ה, סימן טו) ונפסקה ב"שולחן ערוך" (חושן משפט, סימן א, סעיף ו) נאמר כי "אף על בושת דברים מנדים אותו עד שיפייסנו כראוי לפי כבודו"; והרמ"א (חושן משפט תכ, לח) הוסיף "דמכין אותו מכת מרדות". אף אם ההטרדה אינה כלולה בגדרי "בושת" (אולי גם אם הייתה פגיעה פיזית, ואף אז אין הצער שבה מוגדר "בושת" כנזכר לעיל), כבר כתב הרמב"ם (משנה תורה, חובל ומזיק, פרק ג, הלכה ה) כי "יש לבית דין לגדור בדבר בכל מקום ובכל זמן כמו שיראו".¹¹⁰

יישום של הנחייה זו אפשר למצוא בדברי הריב"ש (שו"ת, סימן רסה) הדין בתלונתה של אישה נשואה על איש אחד "שהוא הולך אחריה פתאום באמרו אליה כי הוא אוהב אותה, עד שאמר לה אם אין את עושה בעבורי תן לי נשיקה אחת שלא אמות בעבור אהבתך". הריב"ש כותב שאם היו עדים בדבר אפשר היה "לייסרו ולהענישו", וכל עוד אין עדים יש "לצוות עליו בכח נדוי לבל ידבר עמה מטוב ועד רע... ולאיים עליו שאם לא יתנהג

108 הראשונים התלבטו בנוגע למשקלה ההלכתי של ההשוואה בין הלבנת פנים לשפיקות דמים; ראו למשל תוספות, סוטה י ע"ב, ד"ה נוח; וכן דברי רבנו יונה (שערי תשובה, שער ג, אות קלט): "והנה אבק הרציחה - הלבנת פנים, כי פניו יחורו ונס מראה האודם, ודומה אל הרציחה. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה. והשנית, כי צער ההלבנה מר ממות".

109 ראו עלי תמר, בבא קמא, פרק ח, הלכה ו; והשוו לביקורתם של קרמניצר ולבנון, לעיל הע' 86, עמ' 298: "יש התנהגויות שהן כל כך נפוצות ומקובלות, עד שכל כוחו הכופה של המשפט הפלילי לא יעמוד לו בהתמודדות איתן".

110 דבריו הובאו להלכה ב"שולחן ערוך" (חושן משפט, סימן תכ, סעיף לח) וראו בהגהות הרמ"א שם.

כשורה שתבדילוהו מכם לרעה ושתדחוהו בשתי ידיים; וכך נפסק גם ב"שולחן ערוך" (אבן העזר, סימן קעז, סעיף כ). יש להדגיש כי הבסיס ההלכתי לדברי הריב"ש היה איסור קרבה לעריות, אולם יש ללמוד מדבריו על מידת יכולתו של בית הדין להתערב גם כאשר מדובר בהתנהלות מילולית בלבד שמסתבר שלא היו נזקקים לה לולא תלונתה של האישה.

ממילא נראה כי כאשר סוג מסוים של דיבור חורג מן הנורמות המקובלות ונתפס כפוגע ומזיק, מוטל על החברה להפעיל סנקציות כדי למנוע אותו. מכוח זה רשאי בית הדין להכיר בצער נפשי כנזק, אף אם אין סעיף פורמלי בדיני נזיקין המגדיר אותו כך (כפי שנזכר לעיל).

התנהגות הנפגע

פירטנו עד כה סוגים שונים של התנהגויות פוגעניות ברמות שונות של חומרה, אך מה בדבר התנהלותה של הנפגעת? האם היא עשויה להסיר את האחריות מן הפוגע או להפחית מחומרת המעשה?¹¹¹

פרשיית אונס דינה נפתחת בפסוקים הבאים (בראשית לד, א-ב):

ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב לראות בבנות הארץ. וירא אתה שכם בן חמור החזוי נשיא הארץ ויקח אתה וישכב אתה ויענה.

חז"ל למדו מפתחה זו שיציאתה של דינה הייתה תחילתה של שרשרת האירועים שבאו לאחר מכן (תנחומא, וישלח):

צריכה אשה להיות יושבת בתוך הבית ולא תצא לרחוב שלא תכשל עצמה ולא תביא מכשול לבני אדם... שהרי דינה בת יעקב... גרמה תקלה לעצמה.¹¹²

האם יש ללמוד מכאן שכאשר אישה מתלבשת או מתנהלת באופן לא-צנוע, מוסרת האחריות מעל כתפי הפוגע ומוטלת על שכמה? התשובה לכך שלילית בהחלט.

---

111 קמיר ("איזו מין הטרדה", לעיל הע' 81) מציינת מחלוקת בנקודה זו בין ערכאות שונות בארצות הברית. 112 ראו בראשית רבה, וישלח, פרשה פ, אות ה: "ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר: לאחד שהיה בידו ליטרא אחת של בשר וכיון שגלה אותה ירד העוף וחספה ממנו. כך 'ותצא דינה בת לאה' - מיד 'וירא אותה שכם בן חמור'". ראו גם לשון רש"י (דברים כב, כג, על פי ספרי, דברים, פיסקא רמב): "ומצאה איש בעיר - לפיכך שכב עמה, פרצה קוראה לגנב; הא אילו ישבה בכיתה, לא אירע לה".

ראשית, בפשט הכתובים אין בסיס מוצק לפרשנות המדרשית, כפי שכתב בעל "עקידת יצחק" (שער כז): "אומר אני שבשבח הנערה הכתוב מדבר שלא הייתה בלבה מחשבה פוסלת ביציאה זו"¹¹³. שנית, העיסוק בהתנהלותה של דינה מופיע אומנם בפתיחת הפרשה, כדי להפיק ממנו לקחים לעתיד, אך אין הוא משנה במאומה את היחס כלפי מעשיו של שכם. כאשר הרמב"ם, לדוגמה, מגדיר את מעשה שכם כ"גזל" המחייב מיתה (משנה תורה, מלכים, פרק ט, הלכה יד), אין הוא (או מי מן הדנים בדבריו) מעלה על דעתו להקל בעונש בשל "אשמתה" של דינה. אין זה מענייננו כאן לדון באמצעי הזהירות שאותם יכול הצד הנפגע לנקוט, ומסתבר כי לאחר מעשה הייתה כל אם מונעת מבתה להלך לבדה ברחובות שכם, או לפחות מציידת אותה בתרסיס של גז לפלפל¹¹⁴; אולם ללא כל קשר לכך, התורה רואה את הצד הפוגע כנושא באחריות המלאה למעשיו.¹¹⁵

התנהגות הנפגע, אם כן, איננה משנה במאומה את אחריותו של הפוגע. אדם מועד לעולם, ומחובתו להשתלט על יצריו ולעמוד בפני פיתויים. אך יש לדון בשאלה נוספת: האם כאשר האישה הנפגעת מתנהלת מרצונה בחוסר צניעות, הדבר עשוי להפחית מחומרת הפגיעה שפגע האיש בצניעותה?¹¹⁶

אפשר ששאלה זו תלויה בהכנת שתי סוגיות העוסקות בתשלומי כושת לבני אדם שבעצמם לא חסו על צניעותם.

בברייתא (בבא קמא פו ע"ב) נאמר: "ביישו ערום - חייב, ואינו דומה ביישו ערום לביישו לבוש"; ועל כך הקשתה הגמרא (שם):

ערום בר כושת הוא? אמר רב פפא: מאי ערום? דאתא זיקא כרכינהו למאניה, ואתא הוא דלינהו טפי וביישיה.

---

113 כך כתב גם המלבי"ם בפירושו לתורה (בראשית לד, א): "ותצא דינה - מודיע כי דינה לא אשמה בזה, שלא תאמר שפרצה גדר הצניעות, כי היתה בת לאה, שהיתה צנועה באהלה... כי לא היתה היציאה ללכת אחרי הבחורים רק לראות בבנות הארץ ובתהלוכותיהן". ראו גם בספר ברית שלום, פרשת וישלח, ד"ה ובזה.

114 כך לדוגמה לאחר מעשה אמנון ותמר, גזרו חכמים על ייחוד עם פנויה (סנהדרין כא ע"א-ע"ב).
115 ראו את דברי הרב יעקב אריאל הלכה בימינו (מהדורה שנייה, התשע"ב), עמ' 273: "אין שום הצדקה להטרדה. גברים צריכים לשלוט ביצרם למרות ההטרדה הנשית. אולם תופעת ההטרדה לא תיעלם כל עוד הנשים שותפות לה בהטרדתן". על דבריו יש להוסיף שגם אם תיעלם תופעת "ההטרדה הנשית" כלשונו, סביר מאוד שתופעת ההטרדה הגברית עדיין תישאר, כפי שאכן קורה בחברות מסוימות, ולהתנהלות הנשית יש השפעה מוגבלת בעניין זה (אם בכלל); ראו למשל במאמרה של אביגיל מור "ממדי החשיפה לאלימות מינית בקרב נשים בישראל ומאפייניה: הערכה ראשונית" סוגיות חברתיות בישראל 7 [עמ' 46 (התשס"ט)].

116 ראו בפסק הדין של השופט חשין (לעיל הע' 1): "גופם של איש או אשל אישה הוא לעולם שלהם, ואין אישה הופכת חופשית לכול בשל כך שהיא מקיימת יחסים עם זה או אחר".

פגיעה מינית והטרדה מינית בהלכה

המפרשים נחלקו מה פירוש הקביעה שערום אינו "בר בושת": לדעת רש"י (שם, ד"ה ערום) הכוונה היא שאדם ההולך ערום ברחוב מפקיע עצמו לגמרי מדיני בושת, וגם הסותר לו פטור מתשלומים; אך ה"תוספות" (שם, ד"ה ערום) כתבו "דפשיטא דערום בר בושת הוא אם רוקק בו או סטרו", ופירשו שכוונת הגמרא בקושייתה היא כיצד תיתכן בושת של הסרת בגדים כאשר האדם כבר ערום.¹¹⁷

על כל פנים, הגמרא מעמידה את דברי הברייתא במי שהרוח הגביהה מעט את בגדיו, ובא אדם אחר והגביה אותם עוד יותר. ה"תוספות" (שם, ד"ה דאתא) התלבטו מה יהיה הדין אם האדם עצמו הגביה מעט את בגדיו שלו: האם עדיין יחייב מי שהגביה אותם עוד קצת? לפי התירוץ הראשון ב"תוספות", במקרה כזה יהיה המגביה פטור "כיון שזה אינו מקפיד"; ואילו לפי התירוץ השני יהיה המגביה חייב. מחלוקת התירוצים מעוררת שאלה עקרונית: האם כאשר אדם מבזה את עצמו, יש בכך כדי לפטור אדם אחר שמבזה אותו?

שאלה זו נידונה לכאורה כבר במשנה (בבא קמא ח, ו):

מעשה באחד שפרע ראש האשה בשוק, באת לפני רבי עקיבא, וחייבו ליתן לה ארבע מאות זוז. אמר לו: רבי תן לי זמן. ונתן לו זמן. שמרה עומדת על פתח חצרה ושבר את הכד בפניה ובו כאיסר שמן, גלתה את ראשה והיתה מטפחת ומנחת ידה על ראשה, העמיד עליה עדים ובא לפני רבי עקיבא. אמר לו: רבי לזו אני נותן ארבע מאות זוז?! אמר לו: לא אמרת כלום, החובל בעצמו אף על פי שאינו ראוי - פטור, אחרים שחבלו בו - חייבין.

אם כן, אף שהאשה עצמה, בהזדמנות אחרת, גילתה את ראשה מרצונה, חייב רבי עקיבא את מי שפרע את ראשה לשלם לה ארבע מאות זוז דמי בושתה. כיצד ניתן להבין זאת? המהרש"ל (ים של שלמה, בבא קמא, פרק ח, סימן לד) פירש שרבי עקיבא לשיטתו (במשנה שם), שגם האדם הנקלה ביותר מקבל דמי בושת הראויים לעשיר, ולמעשה אין הלכה כמותו. אולם ר' יהונתן מלוניל (בבא קמא לב ע"א בדפי הרי"ף) כתב (על פי

---

117 להלכה, יש שדייקו מדברי הרמב"ם (משנה תורה, חובל ומזיק, פרק ג, הלכה ב) וה"שולחן ערוך" (חושן משפט, סימן תכ, סעיף לד) כדעת רש"י (ראו: מגיד משנה, שם; סמ"ע, סימן תכ, ס"ק מא), אך אין זה הכרחי (ראו: הגהות מיימוניות, שם, אות א; בית יוסף, חושן משפט, סימן תכ, סעיף לד). לכל הדעות זהו דין מיוחד בערום, כפי שהסביר הב"ח (חושן משפט, סימן תכ, ס"ק כד): "דכיון דמבזה את עצמו כל כך שהולך ערום בשוק אינו מקפיד כלל על שום בושת" (וראו ים של שלמה, בבא קמא, פרק ח, סימן יט).

הגמרא תענית טו ע"ב - טז ע"א) "שאינו דומה המתבייש מעצמו למתבייש מאחרים", ומשום כך גם מי שלא אכפת לו לבייש את עצמו נפגע כאשר אחרים מביישים אותו.¹¹⁸ מדברי ר' יהונתן מלוניל עולה שגם כאשר אישה בוחרת להתלבש (או להתנהג) באופן לא־צנוע, מי שיכפה עליה התנהגות כזו יתחייב בדמי בושתה, משום שקיים הבדל מהותי בין דבר שאדם עושה מעצמו לבין התנהגות שכופים עליו אחרים.¹¹⁹ אומנם כאשר באים לאמוד במדויק את סכום הפיצוי, ודאי שיש להתחשב במכלול הנתונים, ואפשר שחומרת הפגיעה תהיה גדולה יותר כאשר אדם כפה על אישה התנהגות המנוגדת באופן חריף להתנהלותה האישית.

לסיום נקודה זו יש להזכיר את דברי הרמ"א (חושן משפט, סימן רכה, סעיף א) כי "מי שמאנה את עצמו מותר להוניהו". המפרשים התלבטו כיצד להבין את דבריו: יש שפירשו שמדובר במי שמאנה את חברו, ומשום כך מותר לחבר להתגונן ולהונות אותו בחזרה; ויש שפירשו שמדובר במי שמאנה את עצמו וההיתר הוא משום "שאינו מכלל בני הישוב והדרך ארץ" (סמ"ע, שם, ס"ק ד).¹²⁰ על כל פנים נראה כי גם לפי הפירוש האחרון, מדובר רק במצבים חריגים במיוחד ואין ללמוד מדין זה כי יש להתיר פגיעה במי שהתנהגותה אינה עומדת בסטנדרט מסוים של צניעות.¹²¹

כוונת הפוגע

פגיעה מינית, מכל סוג שהוא, עשויה לכלול לכל אחד מחמשת אבות הנזיקין של אדם המזיק: נזק, צער, ריפוי, שבת ובושת; אך במקרים רבים (ובפרט בהטרדות מילוליות או פגיעות קלות באופן יחסי) עיקר החיוב נובע מן ה"בושת" שנגרמה לנפגע. אלא

---

118 מהרש"ל (ים של שלמה, שם) דחה טיעון זה: "אדרבא, נמצא, שלפעמים אחד אינו לוקח כל חללי דעלמא לבייש את עצמו. ובדיעבד מאדם אחר אינו מקפיד כ"כ".

119 זאת בניגוד לתירוץ הראשון של ה"תוספות" הנזכר לעיל. ה"דבר יעקב" (בבא קמא צ ע"ב, אות א) הבחין בין מקרה שבו האישה הסירה את כיסוי הראש לצורך כלשהו, לבין מקרה שבו אדם הסיר את בגדיו סתם כך. לחילופין יש להבחין בין מי שהסירה את כיסוי ראשה בהזדמנות אחרת לבין מי שמסיר את בגדיו עכשיו ואפשר לאמוד שלא אכפת לו להסיר אותם עוד, וצריך עיון. אף הגרש"ז אויערבך (מנחת שלמה על הש"ס [התשס"ו], בבא קמא פו ע"ב) תמה על דברי ה"תוספות": "לא ידעתי למה פטור, והרי בודאי הוא בושת גדול יותר, ואם ניחא ליה בבושת קטן עדיין ליכא הוכחה דניחא ליה בבושת מרובה".

120 ראו בהרחבה בספר שערי אונאה, לעיל הע' 105, סימן יב.

121 יש לציין גם לתחילת דברי הרמ"א (שם) שהתיר להונות את מי שאינו "ירא השם". ב"בפתחי חושן" (חלק ה, פרק טו, הע' יג) כתב שהכוונה היא דווקא למי שעובר על עבירות המפורסמות כאיסור, ותינוקות שנשבו אינם בכלל זה.

פגיעה מינית והטרדה מינית בהלכה

שבת שלומי בושט ישנו תנאי מיוחד: "אינו חייב על הבושט עד שיתכוון לביישו; והמבייש את חברו שלא בכוונה, פטור" (שולחן ערוך, חושן משפט, סימן תכא, סעיף א).

בפגיעה מינית גלויה וברורה, יש להחשיב את הפוגע כמי שמתכוון להזיק - גם אם עיקר כוונתו הייתה לשם הנאת עצמו - בדומה לבושט של אונס, שהאנס חייב לשלמה גם אם לא התכוון דווקא לבייש את הנערה, משום שזהו חלק מובנה מן המעשה שאותו עשה בכוונה (מקנה, קונטרס אחרון, סימן נ, סעיף ו).¹²²

אך ישנן התנהגויות שבעיני אנשים רבים אין בהן כדי לגרום צער לזולת - ולעיתים הם יכולים אף לתפוס אותן כ"מחמיאות" - ולמרות זאת הן גורמות צער בפועל. במקרים כאלו נראה שאי אפשר יהיה לחייב בתשלומי בושט, ואפשר שיש ללמוד מכך שלא ראוי להטיל עליהן סנקציה פלילית.¹²³ יחד עם זאת, איסור אונאה במובנו הרחב, דהיינו החובה להימנע מגרימת צער לזולת, תקף גם כאן, כפי שכתב ה"חפץ חיים" בספרו "חובת השמירה" (פרק ח, אות ד):

מרוב הרגלו של אדם יוצא מדבורו כמה פעמים ענין גנותו של אדם או אונאתו שלא במתכוון, הוא גם כן בכלל לשון הרע ואונאת דברים.

משום כך מוטלת על כל אדם חובת הזהירות והרגישות, ודאי בתחומים אלו המוכרים כרגישים. כמו כן, כאשר התנהגות מסוימת כבר מוכרת כפוגענית - וקל וחומר אם הצד הנפגע הביע את הצער הנגרם לו - הפוגע נושא באחריות מלאה למעשיו.

סיכום

א. התורה התייחסה לעבירה של אונס בחומרה רבה. כאשר מדובר באונס של "ערווה" - שבכללה (לפי רוב השיטות) פנויה נידה - יש להציל את הנאנסת אפילו במחיר חייו של האנס. גם אונס של פנויה הוא עבירה חמורה ובימינו יש להתייחס אליו כמו לאונס של "ערווה", מכוח ההשלכות הנפשיות והתדמיתיות של האונס המוכרות לנו כיום; ולפיכך חובה לפעול בכל האמצעים כדי למנוע אונס מכל סוג.

---

122 הפוסקים התלבטו לגבי מקרים שונים שבהם הבושט מגיעה באופן עקיף כתוצאה מן המעשה, ודנו האם די בכך שהאדם התכוון לעשות את המעשה או שיש צורך שיתכוון לבייש דווקא. ראו: **אנציקלופדיה תלמודית**, כרך ג, ערך בושט, הע' 65-68; קובץ תשובות של הרב אלישיב, חלק ב, סימן קכט. ראו גם את הכרעתו של הרב צבי ליפשיץ "פיצוי על בושט דברים" תחומין טז 381 (התשנ"ו): "כיון שהוא פעל באופן מודע, גם אם נתכוון להנאת עצמו, מכל מקום חייב". על כל פנים נדמה שבנידון דידן אין מקום לספק, משום שזוהי בדיוק המציאות של אונס.

123 כפי שטענו קרמניצר ולבנון, לעיל הע' 86.

- ב. פגיעה מינית חמורה, כגון פגיעה בקטינים (אך לא רק פגיעה כזו), אף שאין בה יחסים מלאים - דינה כדין אונס לכל דבר משום שהיא עשויה להזיק לנפגע במידה דומה.
- ג. הסרת בגדיו של אדם אסורה כמו כל חבלה גופנית ומחייבת בתשלומי בושת. מגע אינטימי כפוי אסור גם הוא, הן משום הבושה שבו, הן משום הצער הנגרם לנפגע. מקורות לכך אפשר למצוא בדין האישה שהחזיקה במבושיו של איש, בביקורת על גיחזי שנגע באישה השונמית, בעונשו של אבימלך שפגע בשרה, ובאיסור על איש לנגוע באופן אינטימי באשתו בלי רצונה.
- ד. לכל אדם יש זכות לצניעות, ואסור להפר אותה על ידי הצצה למרחב פרטי שבו האדם לבוש (או מתנהג) באופן שאין הוא מעוניין שייחשף לרבים. זכות זו היא זכות מוסרית והלכתית בסיסית המעוגנת בהלכות היזק ראייה, והיא קיימת גם בין בני זוג. ה. נעיצת מבטים ממושכים הגורמים לאי-נעימות נתפסת גם כן כפגיעה בפרטיותו של האדם, והיא אסורה.
- ו. דיבור בעל אופי מיני עם בן המין השני אסור משום "ניבול פה". איסור זה קיים גם כאשר הדיבור נעשה בהסכמה, מכיוון שהוא מביא לידי הרהור והימשכות אחר היצר. לא עוד אלא שניבול הפה נתפס (בדברי הרמח"ל והרמב"ם) כמעין זנות, ולפיכך יש בו חומרה יתרה כאשר הוא נכפה על הצד השני בעל כורחו. מלבד זאת, דיבור בעל אופי מיני זול אסור גם בין איש לאשתו משום שהוא מחפיץ ומזויל הן את המיניות הן את הנשים בחברה.
- ז. הטרדה מילולית - בין בדיבור בעל אופי מיני, בין בהצעות חוזרות המעמידות את הצד השני במצוקה - אסורה משום אונאה ומשום בושת דברים. לבית הדין שבכל דור יש זכות וחובה לתקן תקנות כדי למנוע התנהלות כזו, בהתאם לצורכי השעה.
- ח. קיים נתק גמור בין חובת הצניעות לבין איסור הטרדה המינית והפגיעה המינית. גם אם התנהלות כלשהי של הצד הנפגע עשויה להעלות את הסיכוי שייפגע, אין הדבר מסיר כמלוא הנימה מאחריותו של הצד הפוגע. גם כאשר אדם מתנהג באופן שפוגע בצניעותו־שלו, אין הדבר מתיר לאדם אחר להוסיף על כך ולהמשיך פגיעה זו בניגוד לרצונו.
- ט. על כל אדם מוטלת חובת הזהירות שלא לצער אדם אחר מבלי משים, ולכן יש להיות קשוב לתחושותיהם של בני המין השני בכל פנייה העשויה להיתפס כפוגעת. יחד עם זאת, כאשר מדובר בפעולה הנעשית בתום לב, ואין היא נתפסת בעיני כול כפוגענית, אין להעניש את הפוגע קודם שמבהירים לו את העניין בדרכי נועם.
- י. לאורך הדיון ראינו כי קיימות נקודות השקה עמוקות בין דין התורה לבין התפיסה המודרנית של הטרדה המינית: הן בעמידה על זכותו של כל פרט לאוטונומיה

פגיעה מינית והטרדה מינית בהלכה

מלאה על גופו, על פרטיותו ועל מיניותו; הן בהתייחסות לסוגים שונים של פגיעה והטרדה כפוגעים במעמד הנשים בכלל וכמסייעים להחפצה ולהוזלה של המיניות. יחד עם זאת, יש בהלכה הבחנה בין הדרישה האישית המחמירה לבין הרף הפלילי שאותו קשה יותר לחצות בתום לב.